

№ 10.15 В/р 04.12.2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Кафедра теорії і методики початкової освіти

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Тема: «Розвиток у молодших школярів навички читання
в умовах компетентнісної освіти»

Виконала:

Волкова Марина Ігорівна
(прізвище, ім'я, по батькові)

013 Початкова освіта
(спеціальність)

Науковий керівник:

канд. пед. наук, доцент
(вчений ступінь, вчене звання, посада)

В. О. Собко
(ініціали, прізвище)

Консультант:

_____

_____ (ініціали, прізвище)

Допущено до захисту

12. 12 2024 р.

Завідувач кафедри

Т. Ф. Зенченко
(ініціали, прізвище)

Дата захисту: « 4 » грудня 2024 р.

Оцінка 80

Підписи членів комісії:

Ольга Мешкова, О. С.
Віктор (Соболюк) В. О.
Віктор (Желоманець) Т. Т.

АНОТАЦІЯ

Магістерська робота присвячена дослідженню процесу формування читацької навички у дітей молодшого шкільного віку в умовах компетентнісної освіти. У сучасному інформаційному середовищі зростає необхідність розробки методик, які сприяють розвитку позитивної мотивації до читання. Робота відповідає актуальним запитам освітньої системи, спрямованим на підвищення якості початкової освіти.

Робота складається зі вступу, двох основних розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Перший розділ містить теоретичний аналіз читацької навички, її структурних компонентів і психологічних аспектів розвитку. У другому розділі подано розроблену методику формування навички читання з використанням інтерактивних завдань.

Практична частина роботи включає запропонований комплекс завдань на формування у молодших школярів позитивних мотивів до читання, що показало позитивну динаміку у формуванні таких якісних ознак читацької навички, як правильність, швидкість, свідомість і виразність. Розроблені вправи та методи довели свою ефективність у підвищенні інтересу дітей до читання. Методика, запропонована у роботі, успішно апробована в освітньому середовищі та може бути впроваджена в навчальну практику. Її елементи ефективно сприяють розвитку в учнів якісних ознак навички читання, створенню позитивної атмосфери на уроках літературного читання, розвивають у школярів інтерес до книги та вдосконалюють навички роботи з текстом.

Ключові слова: початкова школа, молодші школярі, компетентнісна освіта, читацька навичка.

ABSTRACT

The master's thesis is devoted to the study of the process of forming reading skills in children of primary school age in the conditions of competence education. In the modern information environment, there is a growing need to develop methods that contribute to the development of positive motivation for reading. The work meets the current needs of the educational system aimed at improving the quality of primary education.

The work consists of an introduction, two main sections, conclusions, a list of used sources and appendices. The first section contains a theoretical analysis of reading skills, its structural components and psychological aspects of development. The second section presents the results of empirical research and develops a methodology for the formation of reading motivation using interactive tasks.

The practical part of the work includes the proposed set of tasks for the formation of positive motives for reading in younger students, which showed positive dynamics in the formation of such qualitative signs of reading skills as correctness, speed, consciousness and expressiveness. The developed exercises and methods have proven to be effective in increasing children's interest in reading. The methodology proposed in the work has been successfully tested in the educational environment and can be implemented in educational practice. Its elements effectively contribute to the creation of a positive atmosphere in literary reading lessons, develop students' interest in books and improve their skills in working with the text.

Keywords: primary school, junior schoolchildren, competence education, reading skills.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПОЗИТИВНИХ МОТИВІВ ДО ЧИТАННЯ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	9
1.1. Навичка читання як один із видів мовленнєвої діяльності	9
1.2. Психолого-педагогічні аспекти формування і розвитку у дітей молодшого шкільного віку навички читання.....	17
1.3. Прийоми формування у молодших школярів позитивних мотивів до читання у теорії і практиці початкової освіти	22
Висновки до першого розділу	30
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТОДИКИ РОЗВИТКУ НАВИЧКИ ЧИТАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ КОМПЕТЕНТІСНОЇ ОСВІТИ	33
2.1. Стан сформованості рівня мотивації до читання в учнів 3 класу.....	33
2.2. Комплекс завдань на формування у молодших школярів позитивних мотивів до читання.....	40
2.3. Типологія вправ та завдань для розвитку у третьокласників якісних ознак читацької навички	45
2.4. Аналіз результатів експериментального дослідження.....	76
Висновки до другого розділу.....	80
ВИСНОВКИ	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	87
ДОДАТКИ.....	93

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасному світі формування всебічно розвиненої особистості набуває особливої актуальності і являє собою об'єктивну необхідність. Читання відіграє основну роль у формуванні особистості дитини. За останнє десятиліття люди стали значно менше читати, тому що книзі важко витримати конкуренцію з відео, комп'ютером, телефоном чи планшетом. Тому виникає нагальна потреба формування мотивації до читання учнів початкових класів.

На важливість формування в учнів початкових класів читацької компетентності вказується у новому Державному стандарті початкової освіти (2018 р.), нових типових освітніх програмах.

У Державному стандарті зазначено, що «основою формування ключових компетентностей є досвід здобувачів освіти, їх потреби, які мотивують до навчання, знання та вміння, які формуються в різному освітньому середовищі»; «уміння читати з розумінням є спільним для всіх ключових компетентностей» [10].

У змісті навчального матеріалу типових освітніх програм з української мови і читання значне місце відведено формуванню і розвитку навички читання, оволодінню учнями прийомами розуміння прочитаного, удосконаленню й розвитку якісних характеристик технічної і смислової сторін навички під час читання вголос і мовчки, розвитку інтересу і здатності до самостійної читацької діяльності, подано очікувані результати у контексті вимог компетентнісного підходу [52].

Сформувати в учнів початкових класів повноцінну навичку читання, тобто навчити їх читати правильно, свідомо, плавно і виразно – одне з головних і, безперечно, актуальних завдань початкової школи. Протягом багатьох років воно відіграє величезну роль у вихованні, освіті та розвитку людини. Видатний педагог К. Ушинський приділяв значну увагу читанню, розповіді, вивченню з дітьми творів, а серед найефективніших методів і прийомів розвитку мовлення дітей називає читання художньої літератури,

систематичні вправи. Високо оцінював роль читання у навчанні, у формуванні особистості В. Сухомлинський.

Навичка читання не перестає бути і залишається найважливішим видом розумової і мовленнєвої діяльності. Для того, щоб навичка читання була повністю сформована, необхідна цілеспрямована і систематична робота з удосконалення навички від класу до класу.

Проблемі формування і розвитку навички читання, і позитивних мотивів до читання зокрема, присвячені численні науково-методичні дослідження таких учених, як М. Вашуленко, О. Вашуленко, Л. Іванова, Г. Коваль, В. Мартиненко, В. Науменко, М. Наумчук, Н. Побірченко, О. Савченко, Н. Скрипченко, Л. Стадник, Т. Суржук та інші. Дослідники, вчителі-практики зазначають, що читання має безпосередній вплив на результативність навчання з інших шкільних предметів, наголошують на необхідності актуалізувати досвід самостійного читання, мотивувати дітей до спілкування з книгою.

У початковій школі формується не просто дитина, яка вміє читати і писати, а справжня мовна особистість з достатніми комунікативними навичками та мотивація до самостійного читання. Це результат зусиль учителів, батьків і бібліотекарів, які заохочують дітей до читання найкращих дитячих книжок. Однак в умовах інформаційного перенасичення підтримувати інтерес до читання у дітей 8–10 років непросто. Їхні природні пізнавальні інтереси часто задовольняються легшими способами, як-от телевізійні програми, комп'ютерні ігри та неформальне спілкування, які не потребують великих зусиль, як читання. Сучасні діти тягнуться до комп'ютерних технологій, так само як колись одне покоління – до книг, а інше – до кіно і телебачення. Це особливість: кожна епоха має власні засоби самовираження, водночас важливо не забувати про значення книжкової культури та історичних коренів. Сучасний інформаційний контекст розвитку українського суспільства зумовлює перенасиченість дитячого життя

різноманітною інформацією, що зумовлює зниження природної допитливості дітей, загострює змагальність дитячої книги за інтерес читачів.

Актуальність роботи полягає в тому, що мотивація до читання формується як складний комплекс умінь і навичок, які мають навчальний і розвивальний характер у процесі вивчення всіх шкільних предметів.

Вивчення мотивації до читання дає можливість визначити внутрішні резерви особистості для її розвитку, навчання і виховання. Знаючи мотивацію, вчитель може впливати на дитину, її розвиток, формування інтересу до читання.

Актуальність проблеми, необхідність розроблення ефективної методики формування і розвитку у молодших школярів навички читання, її якісних ознак зумовили вибір теми кваліфікаційної роботи: **«Розвиток у молодших школярів навички читання в умовах компетентісної освіти»**.

Мета нашого дослідження – теоретично обґрунтувати, розробити і практично перевірити методику розвитку в учнів 3 класу навички читання засобом компетентісно орієнтованих завдань на уроках літературного читання.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**:

- проаналізувати навичку читання як один із видів мовленнєвої діяльності;
- розкрити психолого-педагогічні особливості формування і розвитку у дітей молодшого шкільного віку навички читання та дослідити прийоми ефективного формування у них позитивних мотивів до читання;
- дослідити стан сформованості рівня навички читання і позитивних мотивів до читання в учнів 3 класу;
- схарактеризувати комплекс завдань для формування у молодших школярів позитивних мотивів до читання;
- дібрати типи вправ та завдань для розвитку у третьокласників якісних ознак читацької навички;

- розробити методичні рекомендації з підвищення мотивації до читання молодших школярів.

Об'єкт дослідження – процес формування і розвитку навички читання у здобувачів початкової освіти.

Предмет дослідження – методика розвитку в учнів 3 класу навички читання засобом компетентнісно орієнтованих завдань на уроках літературного читання.

Для досягнення поставленої мети у роботі використовувалися методи дослідження:

- *теоретичні* методи дослідження: теоретичний аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури з проблеми; методи аналізу, синтезу, індукції, дедукції, порівняння, класифікації, узагальнення та систематизації; -

- *емпіричні* методи дослідження: спостереження, анкетування, бесіда, тестування, аналіз продуктів діяльності учнів, педагогічний експеримент (констатувальний та формувальний експерименти);

- методи кількісної та якісної обробки результатів дослідження: ранжування, реєстрація, визначення середнього арифметичного показника.

Теоретичне значення дослідження полягає у тому, що в ньому обґрунтовано теоретичні основи формування навички читання молодших школярів, визначено вправи і завдання для її розвитку та формування позитивних мотивів до читання.

Практичне значення дослідження полягає в розробленні та впровадженні методики розвитку у здобувачів початкової освіти якісних ознак читання, формування позитивних мотивів до читання на уроках літературного читання і в процесі роботи з дитячою книжкою.

Експериментальна база дослідження. До дослідження було залучено 17 учнів 3-А класу Кролевецької гімназії № 5 Кролевецької міської ради Сумської області.

Апробація. Основні положення магістерського дослідження апробовано у формі доповіді на семінарі: II Всеукраїнський науково-методичний семінар

«Компетентнісний підхід в освіті: теорія і практика» (м. Глухів, 14 листопада 2024 року).

Структура та обсяг роботи зумовлені метою та головними завданнями дослідження. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 107 сторінок друкованого тексту, з них 86 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПОЗИТИВНИХ МОТИВІВ ДО ЧИТАННЯ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

1.1. Навичка читання як один із видів мовленнєвої діяльності

Мовленнєвою діяльністю називають процес цілеспрямованого вербального спілкування, метою якого є передача і засвоєння соціальної інформації та встановлення комунікативних зв'язків. Молодші школярі використовують вільне і безпосереднє висловлювання у процесі передачі інформації через повторення, називання предметів, а також шляхом компресії мимовільного діалогічного мовлення. Робота на уроках читання сприяє розвитку довільного, розгорнутого мовлення та вчить дітей правильно планувати його на уроці.

За словами науковиці О. Я. Савченко, «...читання рідною мовою є потужним засобом виховного і розвивального впливу на особистість дитини. Воно прилучає молодших школярів до скарбниці духовності і культури, літературних надбань українського народу і народів світу, сприяє моральному, етичному та естетичному розвитку. Поряд із цим на всіх уроках читання відбувається систематична, комплексна робота з формування в учнів усіх складових повноцінної читацької навички, уміння працювати з текстом, з розвитку зв'язного мовлення» [43].

Під час роботи з текстами різних жанрів на уроках класного і позакласного читання здійснюється розвиток самостійної читацької діяльності школярів, їх літературного зростання, а також стимулювання початкової творчості на основі прочитаного, спостережень за мистецтвом і життєвими подіями. У процесі читання учні збагачують, уточнюють та активізують свій словниковий запас, формують світогляд, розвивають вміння висловлюватися як усно, так і письмово. Зміст і методика уроків читання дають особливу роль у морально-етичному вихованні молодших школярів, оскільки їхній досвід міжособистісних відносин обмежений невеликим колом, читання літературних творів, що розкривають внутрішній світ переживань, думок і

мрій людини, розширює життєвий досвід дітей, сприяє усвідомленню ними суспільних цінностей і норм поведінки.

О. Вашуленко виділяє три етапи у формуванні навички читання: аналітичний, синтетичний і етап автоматизації. Аналітичний етап характеризує тим, що основними компонентами процесу читання є: сприйняття, вимова і розуміння. У діяльності читача вони «роз'єднані» і вимагають від дитини певних зусиль для виконання окремих операцій: побачити голосну букву, співвіднести її зі складом - злиттям, подумати, як прочитати букви поза злиттям, озвучити кожен графічний склад, який бачиться. Читання по складах є ознакою того, що молодший школяр знаходиться на найпершій стадії формування навички - аналітичній стадії. Аналітична стадія зазвичай відповідає періоду навчання грамоти [6, с. 26].

Синтетичний етап починається тоді, коли всі три компоненти читання відбуваються одночасно. На цьому етапі молодший школяр починає читати цілими словами, а основною ознакою того, що він перебуває на синтетичному етапі, є наявність інтонації при читанні. Важливо, щоб кожен учень не тільки осмислював окремі одиниці твору, а й співвідносив їх з цілісним змістом того, що читається. Якщо читець утримує в своїй свідомості загальний зміст прочитаного, то починає вимальовуватися інтонація. Зазвичай це відбувається на другому році навчання в початковій школі.

На останньому етапі – автоматизації – техніка читання доводиться до автоматизму і не усвідомлюється читачем. Його інтелектуальні зусилля спрямовані на розуміння змісту прочитаного і його форми: ідеї твору, композиції, художніх засобів. Для цього етапу характерне прагнення дитини читати «самостійно». Основною ознакою досягнення цього рівня є безпосередня емоційна реакція на самостійно прочитаний твір і осмислення його, прагнення поділитися своїми думками про прочитане без додаткових запитань з боку вчителя, бажання обговорити прочитане [41, с. 7].

Ця класифікація О. Єлагіної, що склалася в системі чотирирічної початкової школи, відповідає рокам навчання в школі:

- 1 клас - переважає поскладове читання;
- 2 клас - формування синтетичного читання;
- 3 клас - синтетичне «невиразне» читання;
- 4 клас - аналітичне «виразне» читання [12].

Докладніше зупинимося на тому, що таке навичка. Уміння і навички тісно пов'язані між собою, але в педагогіці їх розмежують. Серед науковців немає єдиної думки щодо їх співвідношення. Розглянемо визначення кожного поняття. Уміння - це дія, що виконується свідомо. А навичка - це дія, доведена до автоматизму, високий ступінь майстерності [24, с. 6]. З цього випливає, що навички читання, доведені до високого рівня майстерності, поступово переростуть в уміння читати.

У педагогіці термін «навичка читання» характеризується як автоматизоване вміння озвучувати друкований текст. При цьому текст визначається правильністю (плавність читання без помилок); плавністю (швидкість читання); осмисленістю (розуміння фактичного змісту тексту і задуму автора) і виразністю (дотримання інтонації при читанні). Перші дві якості (правильність і плавність) у поєднанні зі способом читання (буква за буквою, склад за складом, цілими словами, змішаним) називають технікою читання. Савченко О. зазначає, що протягом навчання в початковій школі молодші учні постійно оволодівають технічною і смисловою сторонами читання [43, с. 41].

На основі досліджень науковців можна виокремити такі навички читання:

- виділення головного з тексту, розуміння того, про кого або про що йдеться в тексті, вміння виділяти складну і необхідну інформацію;
- розуміння значення підтексту;
- аналіз тексту, тобто порівняння різних частин тексту;
- перенесення дій на власний досвід;
- інтерпретація тексту: вилучення сенсу;
- міркувати про прочитане та висловлювати власні думки;

- оцінювати текст, бачити точку зору автора та відчувати настрій твору в цілому;
- формувати власне ставлення до прочитаного та пояснювати свій вибір [17].

Лише за умови високого ступеня оволодіння технічними навичками читання вони здатні перейти в уміння читати усвідомлене. Отже, крім терміну «навичка читання», використовується також термін «техніка читання». Під технікою читання розуміють спосіб, темп і точність читання. Техніка читання і розуміння розглядаються як дві сторони процесу читання. Техніка є невід'ємною частиною розуміння прочитаного. Основною метою читання є розуміння [27]. Але в психолого-методичній літературі немає єдиної думки про те, що таке навичка читання і як вона співвідноситься з технікою читання і розумінням прочитаного.

О. Компаній основну увагу приділяє взаємозв'язку зорового сприйняття з мовленнєво-моторними процесами і розумінням прочитаного. Зазначається, що на першому етапі розуміння відокремлене від процесу сприйняття: учень спочатку читає слово цілком і лише потім усвідомлює його. Але навіть на цьому рівні розуміння читання осмислення має вирішальне значення, тому учні перечитують слово, щоб зрозуміти його і виправити помилки, якщо вони трапляються [21].

Розуміння прочитаного розглядається в динаміці, від розуміння прочитаного до осмислення ідейно-образної сторони твору. Вищий ступінь розуміння характеризується здатністю молодших школярів до самостійної роботи з текстом, який вони читають. Т. Кучер, розглядаючи навчання читання в динаміці, вказує, що кожен етап навчання: початкове навчання читання і процес його подальшого розвитку має свою специфічну мету [25].

Психологи розглядають читання як особливий вид комунікативно-пізнавальної діяльності, де взаємодіють зовнішні та внутрішні аспекти. Зовнішній аспект представлений технічною (операційною) стороною, тоді як внутрішній аспект здійснюється в осмисленні та розумінні читаного змісту

тексту. В. О. Сухомлинський вважав, що вміння читати є ключовим інструментом навчання для учнів. Швидке і свідоме читання вимагає здатності охоплювати очима фрази чи невеликі речення, відривати погляд від тексту, відтворювати в пам'яті прочитане, а також думати лише про зміст тексту, а й виявляти картини, образи та явища, пов'язані з посиланням [43].

О. Шамрило зазначає, що розуміння речення в контексті не може бути зведене до розуміння окремих слів, що входять до його складу. Розуміння речення передбачає розвинене вміння знаходити правильні логічні зв'язки між окремими словами, виділяти в реченні кожне слово, яке несе основне значення [61]. Речення в контексті взаємозалежні, тому важливою складовою при цьому є визначення зв'язків між реченнями, що описують факт чи подію, а не просто розуміння змісту тексту. До цієї ж проблеми зверталася О. Вашуленко у своїй роботі «Роль уявлень у сприйнятті слова, словосполучення і художнього опису» дослідниця надає великого значення уявленням про слова і словосполучення, особливо в художньому творі [6, с. 63].

Дослідники вивчали ступінь розуміння причинно-наслідкових зв'язків подій, різних жанрів творів, а також рівень розуміння художнього образу (у молодших класах особливо вчинків дійових осіб та їх мотивів).

Залежність розуміння тексту від сформованості якостей читання досліджувалась відомим українським методистом Н. Скрипченко. Вона наголошувала, що формування вмінь читати й усвідомлювати текст має здійснюватися у взаємозв'язку. Цьому сприяє виконання різноманітних аналітичних завдань, які дають учням можливість зрозуміти головну думку прочитаного.

Аналіз науково-методичних праць засвідчує, що діти молодшого шкільного віку проходять по-різному всі основні етапи розуміння прочитаного – розуміння фактичної сторони, підтексту та смислу.

Дослідники зазначають: якщо учень не розуміє прочитаного, він, як правило, виключає це із сфери своєї уваги або просто зазубрює зміст. Тому в організації читацької діяльності необхідно брати до уваги, що в ній в

органічному поєднанні взаємодіють зовнішні й внутрішні прояви. Внутрішні — це акт осмислення й розуміння змісту прочитаного, а зовнішні — виконавські операції (навички техніки читання) [43].

Таким чином, розуміння характеризується як складний процес, в якому різні етапи аналізу і синтезу складають основу розуміння прочитаного, що забезпечує проникнення в емоційний та ідейний аспекти твору.

Виразність читання підвищується за рахунок удосконалення правильності читання, що надає прочитаному тексту більшої осмисленості.

Визначимо, що означає «правильно читати». Правильно читати — це означає читати без помилок, плавно відтворюючи звукову сторону тексту. Правильне читання вимагає чіткої вимови слів або їх форм без спотворень, без пропусків, вставок або заміन звуків чи складів, правильної постановки наголосів у словах, дотримання основних вимог орфоєпії. Якщо ці вимоги порушуються або помилки читання викликані неточним сприйняттям слова, читач змушений користуватися здогадкою або вгадувати частину слова [53; 56; 57].

Скорочуються склади або букви, або незнайоме замінюється знайомим за відсутності належних навичок читання. Помилки, пов'язані із заміною однієї букви на іншу, найчастіше зумовлені дефектами мовлення учня, рідше - впливом діалектного мовлення. Помилкою слід вважати повторення складів у словах, а також повторення слів у реченні. Основною причиною помилок читання є ототожнення слова за деякими ідентифікуючими ознаками, яке часто є помилковим. Читання здійснюється загальним поглядом [45, с. 44].

Читання, як пізнавальна діяльність, пов'язана з прийомом і переробкою текстової інформації, є складним і трудомістким процесом для молодших школярів, що вимагає від них вольових зусиль, поглибленого обсягу і стійкої уваги. Навичка читання має чотири компоненти: правильність, швидкість, усвідомленість і виразність.

Серед цих компонентів провідне місце посідає свідомість. Вона трактується як розуміння авторського задуму, усвідомлення художніх засобів,

що реалізують цей задум; осмислення власного ставлення до прочитаного. Усвідомленість залежить від необхідного життєвого досвіду, від розуміння лексичного значення слів, від їх сполучуваності та від низки методичних умов. Усвідомлене читання тісно пов'язане з розумінням значення кожної одиниці мови: слова, словосполучення, речення. Усвідомленість тексту передбачає, що учні оволоділи технікою читання і поточний процес читання протікає без труднощів. Для того, щоб переконатися в тому, що учні читають текст усвідомлено, проводиться контент-аналіз та медіа-аналіз. Таким чином, найважливішою умовою свідомого читання є розуміння змісту [26].

Правильне читання (точність) – це читання без помилок, які впливають на зміст прочитаного. Розвиток правильного читання відбувається у двох напрямках:

1) використання певних тренувальних вправ, спрямованих на вдосконалення зорового сприйняття, регуляцію дихання та розвиток артикуляційного апарату;

2) застосування принципу багаторазового читання до вивчення художніх творів.

Цей принцип полягає в тому, щоб під час аналізу тексту учень постійно повертався до перечитування важливих за змістом уривків. Таким чином, забезпечити не тільки розуміння ідеї твору, а й домогтися швидкого і правильного читання [20].

Швидкість – це темп читання, який зумовлює розуміння прочитаного. Ця швидкість вимірюється кількістю друкованих знаків, прочитаних за одиницю часу (зазвичай кількістю слів за 1 хвилину). Швидкість читання повинна бути в оптимальних межах з урахуванням вікових особливостей і динаміки психіки учнів. При визначенні швидкості читання необхідно також враховувати, що вона залежить від темпераменту дитини [20].

Виразність – це вміння передати засобами мовлення основну думку твору і власне ставлення до нього. Виразність читання як якість формується в процесі аналізу твору. Читати текст виразно, означає знаходити в усному

мовленні такі засоби, за допомогою яких можна досить точно і правдиво, відповідно до задуму письменника, передати всі ідеї і почуття, вкладені у твір. Таким засобом є інтонація [20; 21].

Інтонація – це сукупність спільно діючих елементів звукового мовлення, найважливішими з яких є наголос, темп і ритм, паузи, підвищення і пониження голосу. Принцип виразного читання – втілення ідейно-художнього задуму прочитаного. Ознаками виразного читання є:

- дотримання пауз і логічних наголосів, за допомогою яких передається основний задум автора;
- дотримання інтонації запитання, ствердження, а також уміння використовувати голос для передачі емоційності;
- дотримання чіткої вимови, достатньої гучності, темпу читання, гарної дикції [42].

Всі ці характеристики читання взаємопов'язані і взаємозалежні. Неможливо зрозуміти окремі одиниці тексту без правильно артикульованих графічних знаків, а без розуміння значення кожної одиниці неможливо зрозуміти їх зв'язок. Відповідно, розуміння ідеї твору не відбудеться без внутрішнього зв'язку окремих компонентів тексту. У свою чергу, досягнення загального змісту твору допомагає правильному прочитанню окремих його елементів, а правильне читання і розуміння тексту стають основою виразного читання. Швидкість, будучи темпом читання, за певних умов стає засобом виразності [30].

Розвиток навички читання супроводжується розвитком розуміння прочитаного. Слід зазначити, що розширення сприйняття дійсності школярем повинно йти від нього самого, його найближчого оточення і довкілля до більш віддалених явищ. Тому підготовка учня до читання повинна бути спрямована на одночасну роботу над усіма чотирма якостями читання, спрямовану на формування всі цих якостей комплексно і в тісному взаємозв'язку.

1.2 Психолого-педагогічні аспекти формування і розвитку у дітей молодшого шкільного віку навички читання

Молодший шкільний вік є важливим періодом у розвитку особистості дитини, оскільки саме в цей час закладаються основи особистісного розвитку молодшого школяра. Віковими особливостями дітей 1 – 4 класів можна вважати: малий соціальний і моральний досвід, підвищену емоційність, вразливість і водночас пластичність до морально-етичних впливів, імпульсивність і спонтанність поведінки дитини, прагнення до постійного розширення кола спілкування.

Основні особливості молодшого шкільного віку:

- Інтерес до навколишнього світу діти цього віку виявляють багато цікавості до оточуючого світу і люблять досліджувати його.
- Стабільний ритм розумової та фізичної працездатності – діти можуть працювати протягом деякого часу, що дозволяє педагогу організувати продуктивний навчальний процес.
- Зниження рівня уваги – діти можуть втрачати увагу при довгих періодах навчання, тому педагог повинен забезпечити різноманітність та інтерактивність навчального процесу.
- Поступове збільшення самостійності – діти стають більш самостійними та відповідальними, що сприяє розвитку їхньої особистості [43].

Тому узгодження поведінки та усвідомлення моральних явищ життя характеризуються емоційними узагальненнями, аналізом ситуацій і вчинків, що відповідають загальнолюдським етичним цінностям. Розрив між знанням моральних принципів і відповідною поведінкою є найхарактернішою особливістю дитини цього віку. Набудуть подальшого розвитку такі моральні почуття, як провина, сором, обов'язок, відповідальність, справедливість, гідність, совість.

Основні риси психологічного розвитку дітей молодшого шкільного віку:

1. Розвиток пізнавальних процесів:

- удосконалення пам'яті, уваги та спостережливості;
  - розвиток мислення, яке стає більш логічним та системним;
  - розвиток мовлення та словникового запасу.
2. Розвиток соціальних навичок:
- формування навичок спілкування та взаємодії з іншими особами;
  - розвиток емпатії та соціальної компетентності.
3. Розвиток емоційного стану:
- формування емоційного контролю та самоконтролю;
  - розвиток емоційної стійкості та оптимізму.
4. Розвиток моторики та координації:
- удосконалення моторної координації та рухливості;
  - розвиток здатності до самообслуговування [24].

Робота з дітьми молодшого шкільного віку вимагає особливого підходу та уваги до їхніх фізичних, емоційних, соціальних і когнітивних потреб. Розглянемо окремі педагогічні аспекти, які важливо враховувати у роботі з цією віковою групою у процесі розвитку в учнів мотивації до читання та залучення їх до читацької діяльності:

1. Розвиток навчальних навичок:
- сприяти розвитку навичок читання, письма через цікаві ігри та завдання;
  - забезпечувати поступове нарощування складності завдань, враховуючи індивідуальні особливості дітей.
2. Розвиток мовлення:
- сприяти розвитку мовлення, розширенню словникового запасу та навичок комунікації;
  - залучати дітей до говоріння, виступів та творчих завдань.
3. Створення стимулювального середовища:
- забезпечувати наявність різних навчальних матеріалів, книг, іграшок і засобів для творчості в класі;

- створювати позитивне та безпечне навчальне середовище, де діти можуть вільно виражати свої думки та почуття на основі прочитаного.

4. Індивідуалізація підходу:

- враховувати індивідуальні особливості кожної дитини і пристосовувати навчальний план до їхніх потреб;
- надавати додаткову підтримку дітям, які потребують допомоги в навчанні читати, і розширювати завдання для обдарованих дітей.

5. Розвиток соціальних навичок:

- сприяти розвитку навичок співпраці, роботі в команді, вирішенню конфліктів та взаємодії з однолітками на уроках читання;
- розвивати в дітей емпатію та повагу до інших.

6. Підтримка емоційного розвитку:

- надавати можливість дітям висловлювати свої почуття та емоції;
- розвивати навички саморегуляції та вміння керувати стресом.

7. Застосування інтерактивних методів навчання:

- використовувати ігрові методи, практичні завдання та інтерактивні технології для залучення дітей до читання.

8. Постійне оцінювання і фідбек:

- вести систематичну оцінку навчальних досягнень учнів у читацькій діяльності та надавати конструктивний фідбек дітям.

Робота з дітьми молодшого шкільного віку вимагає майстерності, творчості та розуміння їхніх особистих потреб і особливостей. Учителі на уроках читання мають упроваджувати позитивний навчальний досвід, який сприяє розвитку всіх аспектів особистості дитини [21; 22].

Основними потребами дитини в початкових класах є: спілкування з людьми, в емоційному контакті, визнання, оцінка своїх дій і вчинків, визначення власної позиції по відношенню до інших людей, світу, дружба, товариство, повага до особистості, самоповага, набуття нових знань і умінь, пізнання навколишнього світу. Перед педагогом стоїть важливе завдання:

виокремити мотив вчинку, пояснити дитині його сутність і правильність у різних типових життєвих ситуаціях, дати їй можливість емоційно пережити його разом із практичним застосуванням набутих знань [4, с. 15].

Беручи участь у спільній діяльності на уроках читання, діти вчаться будувати свої взаємини з однолітками та бути частиною колективу однолітків. У них розвивається потреба у взаємній увазі та допомозі. У цьому віці у дитини формуються якості особистості (моральні почуття, цінності та переконання) і набувається досвід моральної поведінки. Молодші школярі вчаться не тільки виконувати вимоги групи, а й брати активну участь у постановці вимог, виборі доручень, виконанні справ, які їм подобаються. У них виробляється ще одне новоутворення – відносно стійкі форми поведінки і діяльності, які в майбутньому стануть основою формування їхнього характеру.

На кінець першого класу у частини дітей не повністю сформовані новоутворення особистості, характерні для дітей цього віку. Учителі другого класу мають продовжити освітню діяльність, спрямовану на виправлення цих недоліків, з метою формування особистісних новоутворень, характерних для молодшого школяра: довільності психічних процесів, внутрішнього плану дій та рефлексії, інтелектуалізації життєдіяльності дитини.

Основним новоутворенням навчальної діяльності є становлення теоретичного мислення дитини, що знаходить відповідне вираження у рівні сформованості у дітей особистісних моральних якостей, первинної основи багатьох моральних понять: доброта (людяність), гуманність, милосердя, чуйність, співчуття, чесність, справедливість, терпіння тощо [18, с. 96].

Становлення особистості молодшого школяра значною мірою визначається реалізацією діяльнісного підходу в освітньому процесі, згідно з яким моральні правила і норми засвоюються дитиною активно, в процесі діяльності та спілкування з дорослими, однолітками, старшими і молодшими дітьми. Його основна функція – надання досвіду ставлення дітей до довкілля, до людей, до самих себе.

Виховання молодших школярів здійснюється у процесі навчально-пізнавальної діяльності як провідної через уведення ціннісних компонентів у зміст шкільних предметів, відведення належного місця «спільній діяльності» як на уроках, так і в позаурочний час; гуманізацію стосунків у системах «учитель-учень» та «учень-учень»; використання педагогами демократичного стилю спілкування з учнями; створення умов для творчої самореалізації кожної особистості.

Виховання молодших школярів у процесі навчально-пізнавальної діяльності є одним із головних завдань педагогів у початковій школі. Основна мета – формування цілеспрямованої, самостійної та творчої особистості, здатної до розвитку та досягнення своїх цілей.

Розглянемо основні принципи виховання молодших школярів у процесі навчально-пізнавальної діяльності на уроках читання / літературного читання:

Розвиток особистості учня: Виховання повинно сприяти формуванню позитивної самооцінки та здатності до самовираження, розвитку інтересів та потенціалу учня.

Індивідуальний підхід: Кожна дитина має свої особливості та потреби, тому виховання молодших школярів повинно здійснюватися з урахуванням їхніх індивідуальних можливостей та потреб.

Розвиток соціальних навичок: Педагоги повинні допомагати учням формувати соціальні навички, такі як взаємодія з іншими, співпраця, розвиток емпатії, здатність до конструктивного діалогу тощо.

Навчання через ігри та творчу діяльність: Виховання молодших школярів повинно бути цікавим, заснованим на навчанні через ігри та творчу діяльність.

Використання сучасних методів та технологій: Педагоги повинні використовувати сучасні методи та технології для покращення якості навчально-пізнавальної діяльності та виховання.

Особистісно-орієнтований підхід у вихованні молодших школярів є важливим, оскільки діти цієї вікової групи особливо чутливі до морально-

етичних впливів, особливо до сприйняття норм культурної поведінки, спілкування, мовленнєвого етикету та культури взаємовідносин [54].

Ефективність різних видів читацької діяльності залежить від спрямованості освітнього процесу та форм і методів його організації. Пріоритетними для учнів початкової школи є активні методи, що спрямовані на залучення їх до діяльності та сприяють формуванню критичного мислення, ініціативності та творчості [18, с. 36]. Оскільки в молодшому віці домінує наочно-образне мислення, то найбільш характерними є такі форми залучення дітей до читання: ситуаційно-рольова гра, гра-подорож, тематична книжка, ранок, свято, усний журнал, групова справа, оформлення альбому, конкурси, вікторина, виставка малюнків, виставка-ярмарок, благодійна акція, мистецькі хвилинки, година спостереження, година милування та ін.

Отже, урахування особливостей розвитку психічних процесів у дітей, добір дидактичних методів і прийомів для оволодіння учнями технічною і смисловою сторонами читання є важливою умовою формування повноцінної навички читання молодших школярів, виховання позитивних читацьких мотивів.

1.3 Прийоми формування у молодших школярів позитивних мотивів до читання у теорії і практиці початкової освіти

У дитини молодшого шкільного віку надзвичайно швидко розвивається емоційна сфера, так званий сенсорний інтелект. Орієнтуючись на цю особливість дитячого розвитку, вчитель може досягти досить високих результатів у своїй роботі з розвитку читацького інтересу у молодших школярів.

Інтерес і потреба людини у сприятливому середовищі зароджуються і ґрунтуються на позитивних емоціях та емоційно насичених моментах. Цей вік є сенситивним для накопичення позитивно забарвлених емоцій. Через це діти молодшого шкільного віку цікавляться і захоплюються читанням:

- цікавими, сильними емоційними переживаннями, захоплюючими сюжетами, сповненими героїчних вчинків;
- діти молодшого шкільного віку потребують літературних творів, насичених подіями і явищами, які є несподіваними для дитини.

Необхідно, в інтересах розвитку потреби в читанні, використовувати дитячу здатність дивуватися, яка, на жаль, із віком у більшості дорослих згасає. Важко сперечатися з тим, що саме потреба дитини у щоденному здивуванні дає їй змогу щодня відкривати для себе щось нове і прагнути знайти щось цікаве для себе [52].

Тому одним із ключових моментів у формуванні позитивного ставлення до навчання та читання літератури є усвідомлення необхідності диференційованого підходу до планування уроків, а також використання різноманітних форм роботи на уроках. У цьому процесі важливим є використання різних методичних прийомів і методів.

Проведене дослідження дало можливість визначити види і форми роботи, які використовуються вчителями у практиці реалізації змістової лінії «Читаємо» / «Розвиваємо навичку читання, оволодіваємо прийомами розуміння прочитаного» для залучення дітей до читацької діяльності як на уроках читання, так і в організації позакласного читання. Наприклад:

Вибір цікавих книг. Важливо вибирати книги, твори для читання, які відповідають інтересам і рівню розвитку дитини.

Читання вголос. Під час читання вголос учні відтворюють темп, силу голосу, інтонації персонажів; емоційна інтерпретація може зробити книгу цікавішою для дитини.

Створення сприятливого середовища. Необхідно створювати умови, щоб учні могли зосередитися на читанні; книги мають бути легко доступні для дітей.

Читання разом. Читання в парах, групах.

Похвала і заохочення. Відзначати дітей за кожне зусилля в читанні; навіть невеликі успіхи важливі; заохочення учнів розказувати про прочитане та ставити питання про історії.

Читання для задоволення. Наголошувати, що читання – це завжди для задоволення; не перетворю читання на обов'язок. Допоможіть дитині знайти книги, які вона дійсно цікава.

Використання додатків та інтерактивних ресурсів. Мобільні додатки, веб-сайти та інтерактивні книги роблять читання цікавішим і візуально привабливим для дитини.

Стимулювальні ігри та завдання. Використання головоломок, кросвордів, ігор зі словами та завдань, пов'язаних із читанням, щоб розвивати мовно-мовленнєві навички школярів.

Заохочення до самостійності. Допомогати учням обирати книги самостійно в межах рівня читацької вправності та інтересів.

Приклад дорослих. Обов'язкове взірцеве виразне читання вчителя; демонстрування власного інтересу до читання, до книг.

Ці прийоми спрямовані на створення позитивного ставлення до читання та підтримку дитини в розвитку її читацьких навичок. Важливо враховувати індивідуальні інтереси та потреби кожної дитини, а також надавати можливість обирати самостійно, щоб читання стало задоволенням і важливою частиною їхнього життя.

У роботах Т. Долбенко [11] знаходимо перелік завдань, спрямованих на формування читацького інтересу:

- розвиток інтересу до читання і, як наслідок, формування читацького інтересу в цілому;
- підвищення якості читання як основи глибокого і повного сприйняття художнього тексту молодшими школярами
- розвиток мовлення учнів шляхом формування правильної літературної мови та вміння висловлювати свої думки і почуття в різних формах усного і писемного мовлення.

- розвивати розуміння учнями моральних цінностей, що містяться в художньому творі, осмислення моральних понять, формування моральних якостей особистості на прикладі літературних героїв.

Вищезазначені, чітко сформульовані цілі можуть принести значні результати в навчальному процесі лише за умови використання оновлених, інноваційних форм педагогічної діяльності. Лише за умови використання нових цікавих форм роботи в освітньому процесі можна говорити про успішне залучення дітей молодшого шкільного віку до захопливого світу дитячої книги [12].

Серед розмаїття шляхів і засобів формування читацького інтересу особливу увагу слід звернути на ті, які в процесі розвитку інтересу дітей до читання художньої літератури здатні створити ситуацію й атмосферу успішного засвоєння знань на уроці. Цей процес можна вважати реалізованим лише за умови використання оновлених, нетрадиційних форм, методів і прийомів роботи учня з текстом. У цьому випадку мова йде про створення в навчальному процесі розвивального освітнього середовища.

Методисти, вчителі зазначають, що читання дає можливість дитині сформувати основи і надалі розвивати навички критичного мислення, працюючи з джерелами інформації. Серед методичних підходів в організації читацької діяльності дослідники і вчителі-практики виділяють такі:

Методика «Читання із зупинками»

Етапи або фази читання, передбачені технологією, містять техніку «Читання з зупинками»

- Перший етап – виклик. У цей період передбачається викликати у дитини інтерес до літературного твору, спираючись лише на назву та автора тексту, дитина висловлює свої припущення щодо змісту джерела.

- Другий етап – осмислення. На цьому етапі, прочитавши частину тексту, учні уточнюють своє розуміння тексту, можливо, вносячи корективи в початкові твердження, зроблені на першому етапі. Поступово учні

знайомляться з усіма частинами тексту, і їм ставлять запитання: «Як ви думаєте, що буде далі і чому?»

- Третій етап – рефлексія. Підсумкове обговорення. На цьому етапі корисно знову об'єднати текст і провести бесіду з задалегідь підготовленими запитаннями за текстом. Вітаються нестандартні форми бесіди: дискусія, диспут, творча робота та інші [16; 17].

Використання вищезазначеного нестандартного прийому дає дитині можливість проявити свої вміння аналізувати текст, розуміти і простежувати зв'язки між окремими компонентами твору, а також сприяє вмінню логічно обґрунтовувати свої твердження.

Техніка активізує раніше набуті знання:

Прийом «Асоціації»

Учитель знайомить учнів з темою уроку і пропонує, чим саме вони будуть займатися на уроці. Попередньо необхідно уточнити, чи знайомі учні з поняттям «асоціація».

Після цього ставиться запитання за темою уроку: «Які асоціації виникають у вас, коли ви чуєте словосполучення «----?». Діти пропонують власне бачення цього поєднання слів, а вчитель фіксує їх, записуючи всі висловлювання. Варто зазначити, що до кожної дитини потрібно поставитися з розумінням і не ігнорувати бажання кожного запропонувати власний варіант виразу. Найцікавіші варіанти пропонується обговорити та уточнити за допомогою навідних запитань.

Прийоми, що вимагають від учнів креативності:

«Склади загадку, вірш»

На особливу увагу заслуговує складання віршів, римованих чотиривіршів за заданим планом або алгоритмом. Дітям дуже цікавий процес пошуку рим і складання з римованих словосполучень цілих рядків або чотиривіршів. Цей метод творчої роботи є універсальним, адже його можна використовувати як на уроках літературного читання, так і на уроках

природознавства, української мови тощо. Цю техніку добре використовувати як рефлексію в кінці уроку або як один із компонентів домашнього завдання.

Техніка «Розфарбовування»

Ця техніка дає можливість дитині розкрити своє бачення абстрактних понять і відношень через візуальний образ. Як один із варіантів завдання вчитель пропонує зобразити в кольорі такі абстрактні поняття, як характер того чи іншого персонажа, його ставлення до іншого персонажа. Важливо після виконання завдання дати дітям можливість пояснити свої зображення.

Уже в початкових класах дитина здатна по-різному сприймати весь спектр етичних понять: зло і добро, любов і ненависть, правда і брехня. Домінуючу роль в організації процесу формування інтересу до читання відіграє позитивне емоційне ставлення до будь-якої діяльності, адже в розумінні літературного твору принцип поєднання чуттєвого і раціонального пізнання є одним з основоположних. Емпатія та співпереживання є підґрунтям для формування особистих моральних уявлень і переконань, особливо в період молодшого шкільного віку, коли ці якості тільки починають проявлятися в характері дитини.

Аналіз науково-методичних джерел, спостереження за діяльністю учнів на уроках читання дає можливість зробити висновок, що у процесі використання різноманітних методів і прийомів необхідний диференційований підхід залежно від багатьох показників, зокрема: мета, вік і рівень розвитку дітей.

Дослідниця методики читання О. Савченко рекомендує для виховання в учнів позитивного ставлення до читання, до книги практикувати різні форми навчальної взаємодії (парної, групової, колективної): інтерв'ю; есе; екскурсії; конкурси, олімпіади, вікторини тощо [43; 44].

Ефективними для формування інтересу до читання в початковій школі, на нашу думку, є пропонувані форми роботи у працях В. Науменко для реалізації компетентнісного підходу:

- сценічна постановка епізоду з книги, розіграна дітьми;

- малюнки і плакати до книги, прочитаної самостійно кожним;
- шкільна вистава за текстом книги;
- відвідування театральної вистави за мотивами літературного твору;
- створення невеликої бібліотеки для обміну книжками в класі [33].

Ці форми роботи за своєю суттю є більш масштабними і ґрунтовними, і, безумовно, вимагають серйозної підготовки і більш відповідального підходу до їх організації.

У дослідницьких роботах Є.С. Антонової пропонується організація та проведення літературних ігор та літературних свят. Ці форми роботи вона виділила як центральні [2]. Незважаючи на те, що в молодшому шкільному віці ігрова діяльність поступово перестає бути провідною, поступаючись місцем навчальній діяльності, гра завжди продовжує цікавити і захоплювати людину в будь-якому віці. І тема гри не так вже й важлива. У формі гри діти легше засвоюють будь-яку інформацію. У нашому випадку ми говоримо про літературні ігри. Ігри, спрямовані на закріплення знань про літературні твори, героїв, авторів та події, що в них відбуваються, завжди будуть цікавими для дітей молодшого шкільного віку. Вони можуть бути представлені у вигляді кросвордів, ребусів, вікторин, шарад. Варіацій може бути величезна кількість.

Літературна гра – це гра з текстом твору, яка відрізняється від усної або письмової гри тим, що її предметом є не окремі слова, а окремі фрази або смислові конструкції.

Уроки-свята можуть бути представлені у вигляді підсумкової вистави як результат демонстрації набутих знань і навичок. Це особливий формат свята, який вимагає гарної підготовки та зацікавленості всіх учасників у гідному результаті.

Важливою для нашого дослідження є модель формування читацького інтересу у молодших школярів, запропонована М. Коченгіною, оскільки у ній презентовано компоненти, необхідні для розвитку навички читання:

- уміння використовувати наміри;
- необхідність давати учням додаткові шанси;

- завжди використовувати ситуацію;
- враховувати інтереси та здібності дітей;
- визнавати заслуги учнів;
- організовувати діяльність, привабливу для дітей;
- обов'язково хвалити за успіхи;
- спиратися на бажання дітей [24].

Для досягнення ефективного результату вчитель має передбачити план роботи з формування читацького інтересу в молодших школярів на уроках літературного читання. В основу цієї програми покладено календарно-тематичне планування вчителя для систематичного та методично обґрунтованого здійснення педагогічного процесу в досліджуваному нами напрямі.

На основі аналізу науково-методичних джерел, проведених спостережень за освітнім процесом на уроках читання / літературного читання, ми прийшли до висновку, що для формування навички читання і читацького інтересу в молодших школярів на уроках літературного читання необхідно дотримуватися таких умов:

- організація взаємодії всіх компонентів формування навички читання;
- наявність різноманітних форм організації на уроках читання / літературного читання і в процесі роботи з дитячою книжкою.

Умови формування читацького інтересу передбачають логічне і виправдане використання форм і методів педагогічного впливу на уроках і заняттях з літературного читання. Педагог має постати в очах дитини як кваліфікований читач, який повинен постійно демонструвати зразок позитивного читацького ставлення і впевнено передавати свої читацькі звички дітям [43, с. 23].

Аналіз досвіду роботи вчителів на уроках читання / літературного читання, проведення опитування педагогів засвідчили, що в практиці використовуються такі нестандартні форми проведення уроків літературного

читання: спільне читання; конкурс читачів; анонс літературного твору; презентація улюбленої книги; літературні ігри; час читання вголос тощо.

Значна частина вчителів важливою формою роботи з розвитку інтересу до читання у молодших школярів виокремила організацію літературних ігор та літературних свят.

Аналізуючи джерела багатьох дослідників із питань формування читацького інтересу у молодших школярів, ми дійшли висновку, що робота з ознайомлення учнів з літературними джерелами дозволяє відкрити дітям духовну культуру, естетичні цінності, накопичені багатьма людськими поколіннями, розвиток художнього смаку, формування культури почуттів, спілкування.

Це свідчить про необхідність застосування на уроках літературного читання оновлених методів та інноваційних прийомів: такий підхід сприяє розвитку якостей читання та мотивації до читацької діяльності, що в подальшому навчанні може позитивно вплинути на формування читацького смаку та інтересу до читання художньої літератури.

Висновки до першого розділу

Навичка читання є однією з найважливіших складників мовленнєвої діяльності молодших школярів, і її розвиток важливий як для академічного успіху, так і для загального розвитку дитини. Навичка читання включає в себе ряд важливих компонентів. Одним із головних компонентів є фонематична обробка, яка передбачає розрізнення та розпізнавання звуків мови. Розвиток цієї навички допомагає дітям упізнавати слова та їх звучання, що є ключовим для розуміння прочитаного тексту. Лексичний компонент охоплює розширення словникового запасу та розуміння значень слів, тому важливо забезпечити засвоєння молодшими школярами нової лексики і сприяти використанню її в різних мовленнєвих ситуаціях.

Синтаксичний компонент передбачає розуміння структури речень та текстів, включаючи вміння визначати головні та підпорядковані частини мови.

Це допомагає дітям розуміти, як взаємодіють слова в реченнях. Семантичний компонент стосується розуміння значення тексту в цілому. Діти повинні вчитися виділяти головну думку, основні події та деталі в тексті.

Практичний досвід показує, що розвиток навички читання потребує системного підходу, де враховуються всі зазначені компоненти. Вчителі мають сприяти розвитку цих навичок у процесі читання, обговорення змісту текстів, використання різноманітних методик та вправ, а також створення сприятливого читацького середовища.

Психолого-педагогічна характеристика молодшого шкільного віку надзвичайно важлива для розуміння та підтримки розвитку дітей у цьому віковому періоді. Молодший шкільний вік (учні 6-9 років) є критичним етапом у формуванні особистості індивіда, його здібностей, навичок та ставлення до навчання. Важливим аспектом психолого-педагогічної характеристики молодших школярів є їхні психологічні особливості. У цьому віці діти переживають значні зміни в розвитку, зокрема: формування психічних процесів, розвиток мислення, емоційний ріст та соціальна взаємодія. Розуміння цих особливостей допомагає вчителям забезпечити оптимальні умови для навчання та розвитку дітей.

Психолого-педагогічна характеристика цього віку вказує на низку важливих аспектів, які впливають на формування читацького інтересу (важливо надавати дітям можливість читати доступні та цікаві тексти та ілюстровані книги, що сприяє розвитку читацьких навичок).

У дітей у цьому віці починає розвиватися критичне мислення та уява. Їх цікавлять різні теми та ідеї, і це може бути використано для створення цікавого інформаційного та художнього матеріалу для читання. Позитивне ставлення до читання та підтримка з боку педагогів є важливими для стимулювання читацького інтересу. Соціальне оточення, включаючи спільноту вчителів та рідних, також має великий вплив на розвиток цієї навички. Створення читацької атмосфери та підтримка читацьких звичок можуть сприяти формуванню позитивного ставлення до читання.

Ігрові методики також є дуже ефективними прийомами для стимулювання інтересу до читання у молодших школярів. Граючи в рольові ігри або використовуючи наочність, діти можуть більше дізнаватися про світ літератури і розвивати свої читацькі навички.

Таким чином, формування і розвиток повноцінної навички читання молодших школярів потребує врахування індивідуальних особливостей кожної дитини, створення позитивних мотивів до читання, реалізації компетентнісного підходу, використання ефективних форм і прийомів розвитку якостей читання, вироблення у здобувачів початкової освіти умінь користуватися раціональними прийомами пошуку потрібної інформації в різних джерелах.

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТОДИКИ РОЗВИТКУ НАВИЧКИ ЧИТАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ КОМПЕТЕНТІСНОЇ ОСВІТИ

2.1. Стан сформованості рівня мотивації до читання в учнів 3 класу

Експериментальна перевірка з метою виявлення позитивних мотивів до читання проводилась на базі Кролевецької гімназії № 5 Кролевецької міської ради Сумської області. В експерименті взяли участь учні 3-А класу, в кількості 17 школярів.

Метою нашого експерименту було вивчення можливостей стимулювання інтересу до читання у молодших школярів. Початкова гіпотеза, яку ми висловили на початку експерименту, потребувала підтвердження, і для цього ми провели дослідницьку роботу, яка включала в себе три етапи: констатувальний, формувальний та контрольний.

1. Констатувальний етап передбачав вивчення початкового рівня навичок читання у молодших школярів.

2. Формувальний етап включав проведення уроків з використанням спеціально розробленої методики, спрямованої на підвищення читацького інтересу.

3. Контрольний етап мав на меті виявити зміни в рівні навичок читання у молодших школярів, які відбулися під час експерименту.

Враховуючи теоретичні основи, викладені у першому розділі, ми можемо підтвердити, що інтерес до читання є одним із найважливіших складників розвитку пізнавальної та читацької активності, особливо для учнів початкової школи. Для оцінки рівня розвинутої навички читання ми використовували критерії, спрямовані на визначення ступеня їх сформованості у молодших школярів, представлені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Критерії	Показники	Діагностика
Діяльнісний критерій	Робота на уроці	<p>Спостереження за школярами, яке включає такі аспекти (власна розробка):</p> <ul style="list-style-type: none"> • Готовність дати відповідь відповіді на поставлене запитання (часто, рідко, ніколи). • Правильність наданих відповідей (точні, неточні). • Використання реплік зі свого місця. • Ставлення запитань зі свого місця (чи ставлять взагалі). • Участь у бесіді. • Пояснення і виправлення помилок. • Сконцентрованість на уроці. • Рівень самостійності. • Реакція на дзвінок. <p>Анкета (виявлення читацької активності)</p>
Емоційно-ціннісний критерій	<p>Позитивне ставлення до самої читацької діяльності</p> <p>Зацікавленість конкретними книжками</p> <p>Захоплення самим процесом читання</p> <p>Прагнення поділитися прочитаною книгою</p>	<p>Анкетування</p>

Кожен критерій відповідав таким рівням: високому, середньому, низькому. Якщо дитина відповідає усім чотирьом показникам емоційно-ціннісного критерію, це свідчить про **високий рівень** розвитку позитивних мотивів до читання. **Середній рівень** відповідає наявності перших трьох показників за цим критерієм. **Низький рівень** розвинутої інтересу до

читання відображається в тих школярів, які мають лише два показники за цим емоційно-ціннісним критерієм, як правило, це перший і четвертий показники.

Нами було розроблено шкалу оцінки за діяльнісним критерієм. Ця шкала використовувалася під час уроків літературного читання, що дало можливість визначити такі показники:

1. Участь у роботі на уроці:

- Готовність учнів дати відповіді на запитання (часто, рідко, ніколи).
- Правильність відповідей учнів (точні, неточні).
- Використання реплік зі свого місця.
- Ставлення запитань зі свого місця (ставить чи ні).
- Участь учнів у бесіді.
- Потреба уточнення та виправлення відповідей.
- Ступінь концентрації уваги учнів на уроках.
- Рівень самостійності учнів.
- Реакція учнів на дзвінок.

Для зручності обробки результатів показників активності пропонуємо нараховувати бали, а саме:

1 бал – показник активності проявляється рідко.

2 бали – показник активності проявляється достатньо часто.

3 бали – показник активності проявляється практично завжди.

Результати діагностики рівня позитивних мотивів до читання на констатувальному етапі подані на рис. 2.1.

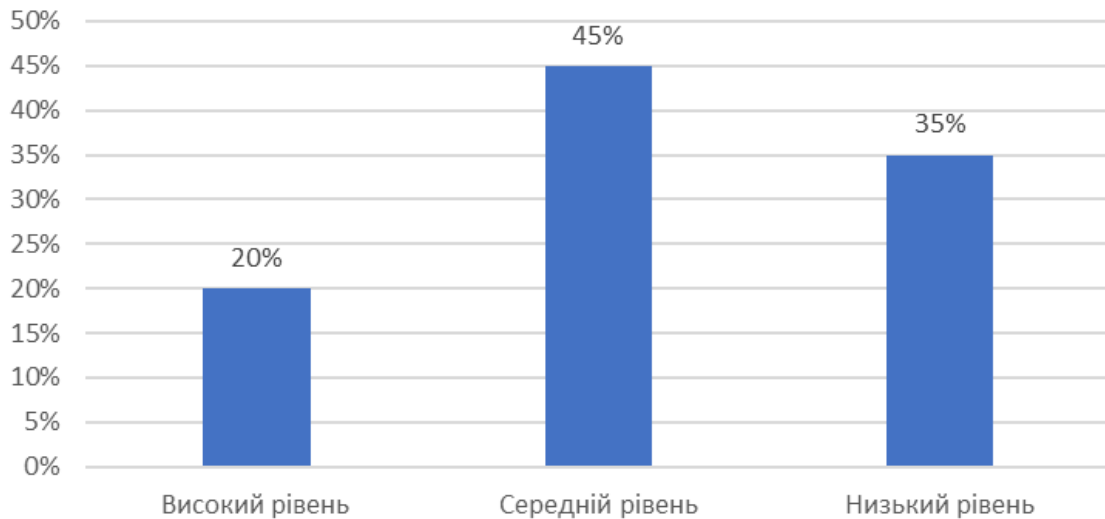

Рис. 2.1. Стан сформованості позитивних мотивів (констатувальний етап)

Для дослідження читацької активності відповідно до діяльнісного критерію пропонували дітям відповідати на запитання тесту щодо активного читання. Анкета містила 10 запитань (Додаток А). Для зручності обробки результатів також нараховуємо бали:

- 1 бал – показник активності проявляється рідко.
- 2 бали – показник активності проявляється достатньо часто.
- 3 бали – показник активності проявляється практично завжди.

Бали були підсумовані, і результати були оброблені, використовуючи такі критерії:

3–5 балів (низький рівень): читацька активність слабо виражена, читання не привертає уваги учня; учень демонструє низьку майстерність у читанні; не виявляє інтересу до художньої літератури.

6–7 балів (середній рівень): читацька активність виражена слабко; підхід учня до читання має несистематичний характер; учень має обмежену здатність орієнтуватися у творах художньої літератури.

8–10 балів (високий рівень): учня можна характеризувати як уважного і цікавого читача, який має значний інтерес у процесі читання; він дійсно цікавиться тим, що він читає.

Під час спостереження було помічено, що діти були досить активними у відповідях і висловлювали їх досить швидко, без глибокого розмірковування. Часто вони ставили додаткові уточнювальні запитання своїм однокласникам та організаторам експерименту. Результати анкетування на виявлення читацької активності третьокласників представлені на рис. 2.2.

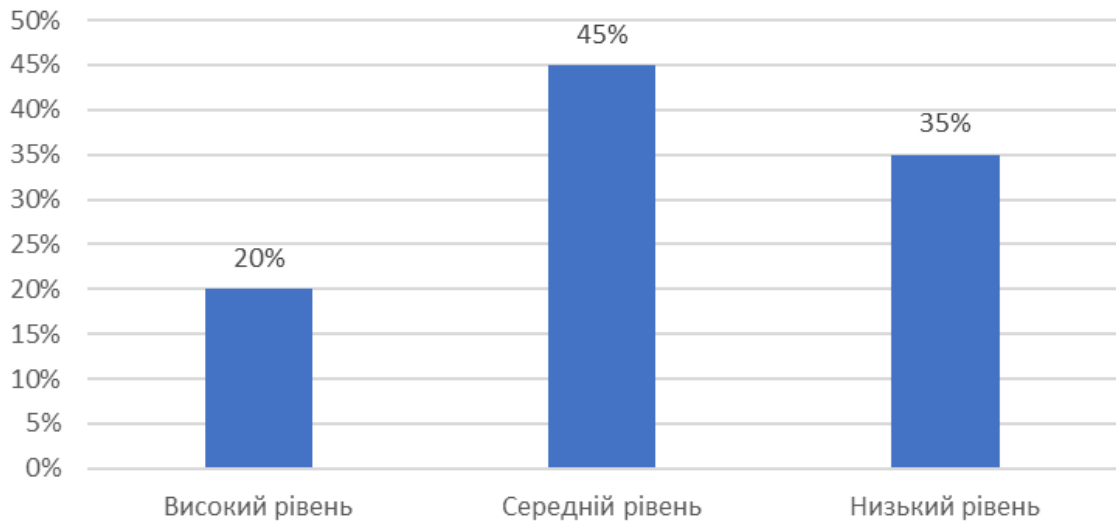

Рис. 2.2. Стан сформованості читацької активності (констатувальний етап)

У відповідь на запитання «Чи ти любиш читати?» 44% учнів відповіли позитивно. Це запитання вказує на те, як учні ставляться до читання книжок, і загалом воно показало позитивний настрій щодо читання. На наступне запитання «Як часто ти читаєш?» 48% учнів відповіли, що читають «щодня». Приблизно половина дітей зазначили, що читають кожен день. Ці результати свідчать про те, що читання не є особливо важливим для більшості третьокласників. Відповідь на запитання «Які книжки ти любиш читати?» допомогла визначити, які жанри літератури вибирають школярі. Учні вказали на своє зацікавлення казками, оповіданнями про тварин та оповіданнями про дітей. З іншого боку, деякі учні виразили інтерес до жанрів, які були визначені як «інше» (фентезі, пригод). У відповідь на запитання «Чи відвідуєш ти інші бібліотеки, крім шкільної?» ствердно відповіли 40% учнів.

Запитання «У вашому домі є книжки і скільки?» було використано для визначення того, наскільки читання популярне в сім'ях учнів. Відповіді на це

запитання можуть вказати на інтерес батьків до читання, а не лише дитини. У сім'ях деяких дітей було виявлено найбільшу кількість книжок (понад 50 книжок у 40% дітей), проте це не сприяло підвищеному інтересу дітей до читання. Лише 26% учнів заявили про наявність великої кількості книжок у їхніх сім'ях. З цього можна зробити висновок, що процес читання ще не повністю усвідомлений дітьми з урахуванням їхніх вікових психологічних особливостей. На запитання «Чи маєш улюбленого героя?» молодший школяр розумів літературного героя, з яким він ідентифікує себе. Виявилося, що улюблені герої існують лише в кількох учнів, що свідчить про те, що процес читання ще не відомий їм в повному обсязі. Запитання «Чи радять тобі батьки, що читати?» отримано позитивні відповіді від 8 осіб. Однак під час спілкування з дітьми ми виявили, що більшість із них починають читати художню літературу лише після того, як вчитель і батьки спонукали їх до цього.

Щодо емоційно-ціннісного критерію дослідження читацького інтересу, результати будуть наведені нижче. Бесіди, які проводилися з дітьми, надали нам можливість отримати дані, які були внесені в таблицю 2.2. Крім того, карта спостережень була заповнена відповідно до критеріїв сформованості читацького інтересу.

Таблиця 2.2.

Критерій	Спостереження
Позитивне ставлення до самої читацької діяльності	У дітей спостерігається нейтральне ставлення до процесу читання, самі не читають, читають, коли змушують батьки
Зацікавленість конкретними книжками	Спостерігається ситуативна зацікавленість, на неї впливає думка друзів або реклама
Захоплення самим процесом читання	Не виявлено дітей, які були б захоплені читанням, учні читають за потребою
Прагнення поділитися прочитаною книжкою	Виявлено в учнів прагнення поділитися прочитаним, але цей процес має характер змагання, діти

	хваляться тим, що читали, а не тим, що дізналися
--	--

Рисунок 2.3. наочно демонструє рівень сформованості позитивних мотивів до читання за емоційно-ціннісним критерієм.

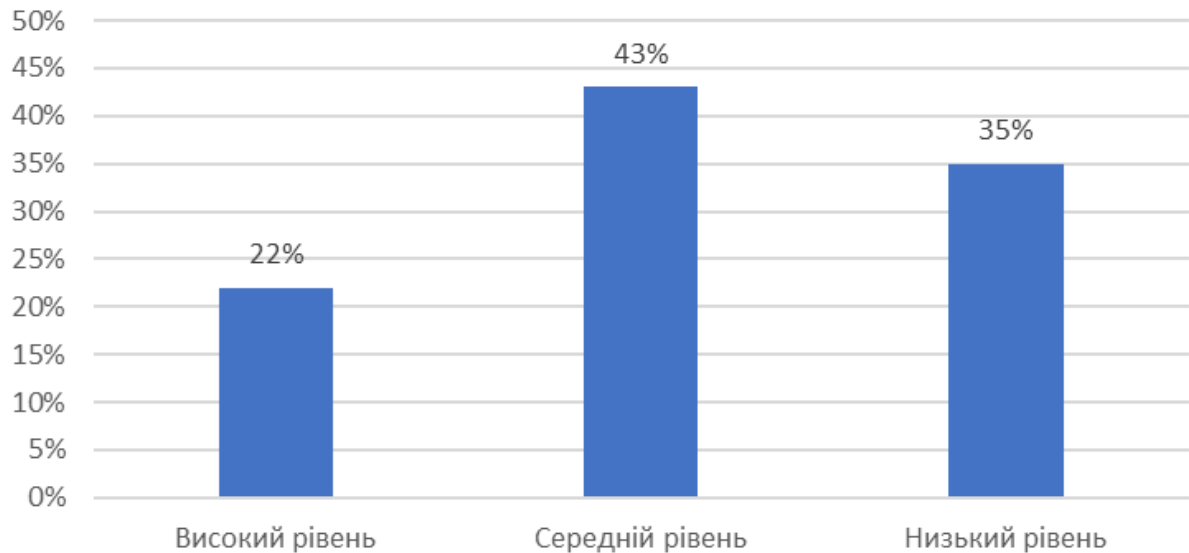

Рис. 2.3. Стан сформованості позитивних мотивів до читання за емоційно-ціннісним критерієм

Використовуючи бали, які були наведені вище до кожного з обраного критерію, можемо зробити такі висновки. Позитивні мотиви до читання у третьокласників знаходились на рівні 1,36 (з 3 максимальних).

Аналіз результатів дослідження інтересу до читання виявив, що:

- учні проявляли середню активність, менша половина класу піднімали руку на уроках літературного читання (1,4 бали);
- рівень правильності відповідей учнів був на середньому рівні;
- половина третьокласників виявляли більшу активність у вираженні реплік з місця;
- рівень постановки запитань становив 1,4 бали;
- діти брали участь у бесідах протягом уроку з середньою активністю 1,5 бали;

- показник уточнення запитань учнями та стимулювання їх до роздумів був на середньому рівні.
- показники зосередженості та спрямованості уваги під час самостійної роботи були на рівні (1,5 бала).
- успішність результатів роботи була 1,6 бала.
- середній рівень читацької активності дітей за показником реакції учнів на дзвінок був (1,6 бала).

Аналіз відповідей на анкетні запитання та результатів тестування учнів щодо читацького інтересу дав можливість зробити висновок, що сформованість у них позитивних мотивів до читання є на середньому рівні 48% (рис. 2.2). Тому є потреба активізувати роботу з третьокласниками на формувальному етапі експерименту засобом завдань, спрямованих на формування позитивних мотивів до читання як умови розвитку якісних ознак читацької навички.

2.2. Комплекс завдань на формування у молодших школярів позитивних мотивів до читання

Підсумки констатувального етапу нашої роботи показали, що більшість дітей у третьому класі мають середній рівень сформованості позитивних мотивів до читання. Було прийнято рішення про створення комплексних вправ та завдань на підвищення рівня читацького інтересу на уроках літературного читання та у процесі роботи з дитячою книжкою.

Формувальний етап експерименту проводився протягом півроку на уроках літературного читання. Після цього з учнями було проведено контрольний етап експерименту, який мав на меті показати рівень сформованості позитивних мотивів до читання після введення в роботу нашого комплексу завдань.

Розглянемо вправ і завдань, які використовували з метою формування позитивних мотивів до читання в учнів третього класу як на уроках опрацювання творів різних жанрів, так і на уроках роботи з дитячою книжкою:

«Мої враження». Ведення учнями записів цікавих місць у творі/книзі. Кожен раз, коли вони зустрічають у книжці цікаве місце, вони можуть позначити його. Пізніше можна буде обговорити, що їм сподобалося в книжці.

Літературна гра. Наприклад, гра «Відгадай героя» або «Знайди ключові слова». Діти отримують задоволення від пошуку важливих деталей у тексті.

Рольова гра. Розігрування сцен із твору/книги. Учні обирали улюблених персонажів, розігрували сцени, пропонували продовжити історію або створити нові ситуації.

Обговорення питань. Смысловий аналіз тексту. Відповіді на запитання після читання: Яка їм сподобалася історія? Чого вони навчилися? Обговорення має бути відкритим та цікавим.

Створення ілюстрацій. Учням пропонували намалювати свої ілюстрації до ключових моментів до твору/книги. Це допомагало дітям краще уявити події та персонажі.

Літературний осередок. У класі створено літературний осередок, де учні можуть вільно читати книги. Ми доповнювали книгами авторів, твори яких опрацьовували на уроці, збірками усної народної творчості, щоб привертати увагу

Літературні заохочення. Використовували систему нагород за досягнення у читанні. Наприклад: «Найкращий опис персонажа», «Цікава інформація».

Ці завдання та вправи допомагали створити позитивну атмосферу навколо читання та спонукати учнів до активної участі над творами на уроках літературного читання.

Розглянемо методику використання ігор.

Літературні ігри роблять читання цікавим процесом, спонукають дітей брати активну участь у читацькій діяльності на уроках. Ігри, як підтверджує дослідження, забезпечують:

- *участь школярів* в інтерактивних видах діяльності, пов'язаних із читанням;
- *розвиток умінь та навичок* (розуміння прочитаного тексту, складання речень, логічне мислення та інші важливі навички читання);
- *пошук ключових деталей* (учні шукають ключові деталі у творі/книзі, що сприяє розумінню сюжету та персонажів);
- *підвищення мотивації* (заохочує співпраця з однокласниками);
- *розширення словникового запасу* (ігри вміщують словничок, що допомагає дітям вивчати нові слова та використовувати їх у контексті);
- *створення позитивної атмосфери* (ігри створюють позитивну атмосферу навколо читання та дозволяють дітям весело проводити час, спілкуватися та розвивати дружні стосунки з однокласниками);
- *формування стійких читацьких звичок* (позитивний досвід з читання у процесі літературних ігор на уроках є основою для формування стійких читацьких звичок у дітей);
- *вибір книг за інтересами* (ігри можуть допомагати дітям вибирати книги, які відповідають їхнім інтересам та смакам, що робить читання більш привабливим).

Брали до уваги, що літературні ігри мають відповідати віковим можливостям дітей та спрямовані на створення позитивного досвіду від читання. Правильно обрані ігри мотивують дітей до читання, сприяють розвитку їхньої читацької компетентності.

Створення ілюстрацій – чудовий спосіб підвищення рівня позитивних мотивів до читання. Ілюстрації можуть зробити читання більш візуально привабливим і захоплюючим, а також розвивати творчість та уяву дітей. Ефективними є такі види роботи.

Візуалізація сюжету: Під час читання книги разом з дітьми підкреслювали важливі моменти сюжету, які можна зобразити ілюстраціями. Пропонували дітям створити власні малюнки, відображаючи ті частини твору/книги, які вони вважають особливо цікавими.

Ілюстрації до розповіді: Під час читання книги разом з учнями малювали невеличкі ілюстрації, що відображали ключові події або персонажів, яких характеризували. Це допомогло їм активніше слідкувати за сюжетом, уявляти його.

Малюнок від імені персонажів: Після закінчення кожного розділу або кінцевого кількох розділів просили учнів намалювати, як, на їхню думку, могли б виглядати персонажі. Це допомагало створити інтерес до того, як автор зобразив героїв у книзі, учні пробували інтерпретувати бачення автора, представити власні фантазії.

Створення книжкових обкладинок: Пропонували дітям створити свої власні обкладинки для книги на основі їхнього сприйняття сюжету та персонажів, це було дуже цікавим творчим завданням.

Ілюстровані книжки: Для творчої роботи обирали книги, які мають ілюстрації або графічні елементи, пропонували дітям додавати свої ілюстрації до цих книг (експериментували з книгами сучасних авторів, наприклад, Татусі Бо «Де народжуються плюшеві ведмедики», Леси Ворониної «Пригоди голубого попуга»), що сприяло їхньому сприйняттю та розумінню сюжету.

Колективні проєкти: Організовували групові проєкти, в яких учні спільно створювали ілюстрації для книги (обирали твори Дмитра Кузьменка, Сашка Дерманського), що сприяло розвитку співпраці та обміну ідеями.

Виставка ілюстрацій: Ілюстрації збирали й організовували виставки, що наповнювало учнів почуттям гордості за власну творчість і досягнення.

Заохочення та визнання: За малюнки та ілюстрації учні одержували схвалення, було важливо надихнути їх на подальшу творчість та самовираження.

Можемо узагальнити, що створення ілюстрацій допомагає дітям більше зануритися в світ книги, розвивати уяву, візуальне мислення та творчість. Це може значно підвищити їхні позитивні мотиви до читання, роблячи книги більш доступними та цікавими.

Рольова гра дозволяє дітям імітувати ситуації з книги та відчувати себе частиною її світу, що робить читання більш цікавим і захопливим, сприяти підвищенню позитивних мотивів до читання:

- *Імерсія в світ книги:* Рольова гра дозволяє дітям живо відчувати події та персонажів з книги. Вони мають змогу відчувати себе частиною цього світу та розуміти його краще.
- *Співпраця та комунікація:* Під час рольової гри діти взаємодіють одне з одним, обговорюючи дії персонажів та сюжетні повороти. Це сприяє розвитку комунікаційних навичок.
- *Креативність та уява:* Діти можуть вільно виражати свою уяву та розвивати креативність, створюючи власні дії та розвиток сюжету.
- *Розуміння персонажів:* Граючи роль персонажа, діти краще розуміють їх мотиви та характери, що сприяє глибшому розумінню книги.
- *Поширення інтересу:* Рольова гра спонукає дітей до пошуку та читання інших книг з аналогічними темами або персонажами, щоб розширити свої знання та інтереси.
- *Відчуття задоволення:* Діти відчувають задоволення від участі в рольовій грі та можуть ставити собі за мету читати більше книг, щоб грати в різноманітні ролі.
- *Позитивний емоційний досвід:* Участь у рольовій грі може створити позитивні емоційні зв'язки з книгою та читанням взагалі.

Для прикладу, для залучення учнів до виконання різних ролей на уроках читання використовували уривок із твору Івана Андрусика «Як подружитися з Чакалкою» (мізансцена з п'єси дитячого театру), долучали до гри учнів у ролі Хруща – травневого жука, Стефи – наймолодшої дитини в сім'ї, Чакалки – казкового страшидла, Ірці – плаксивої дівчинки, Сіяра –

хлопчика із садочка Стефи, школярки Орини, Сестрички, голосів тата, мами, автора.

Особливу роль у формуванні позитивних мотивів до читання відіграє робота з дитячою книжкою у системі організації позакласного читання. Окремі форми залучення дітей до читацької діяльності і рекомендації щодо їх проведення подано у Додатку Б.

2.3. Типологія вправ та завдань для розвитку у третьокласників якісних ознак читацької навички

Навичка повноцінного читання є ключовою основою для успішного засвоєння всіх змістових напрямів програми, а також усім інструментом розвитку й саморозвитку навчання. Ця навичка має універсальний характер: без неї неможливо повноцінне навчання, розвиток і соціалізація людини в інформаційному суспільстві. У Державному стандарті та програмах з читання цей напрям визначено як базовий. час навчання в початковій школі учні володіють технічними і змістовими аспектами читання, зокрема різними способами формування технічного аспекту, що охоплює правильність, виразність і темп читання. Якість читання досягається тільки тоді, коли учень досягає розуміння прочитаного тексту. Програми з читання для кожного класу містять чіткі вказівки для вчителя щодо розвитку технічної та змістової сторінки читання, які формуються у тісному взаємозв'язку.

У 2—4 класах провідними способами є плавний складовий, плавний з цілісним прочитуванням окремих слів; читання цілими словами і групами слів, у 2-му класі основна увага зосереджується на цілеспрямованому формуванні в учнів правильного, усвідомленого читання вголос цілими словами. Для розвитку правильності читання вдосконалюється дикція учнів на основі застосування спеціальних вправ для розминки і тренування артикуляційного апарату, відпрацювання правильної вимови звуків. Під час читання вголос в

учнів формується вміння дотримуватися пауз між реченнями, ритмічних пауз, зумовлених розділовими знаками і змістом твору. Читацька діяльність організовується таким чином, щоб досягти свідомого читання, цілісного сприймання і розуміння тексту.

У 3—4 класах продовжується цілеспрямований розвиток в учнів уміння правильно, свідомо, виразно читати вголос цілими словами, хоча провідна роль належить читанню мовчки. Відбувається інтенсивне формування і розвиток продуктивних способів читання (очима, без зовнішніх мовленнєвих рухів, свідомо). У роботі над текстом збільшується питома вага вправ і завдань на розвиток смислової сторони читання, антиципації (здогадки), безпомилкового сприймання тексту, розвиток уваги і пам'яті у сприйманні і відтворенні прочитаного.

Уміння читати, як підтверджує дослідження, впливає не лише на розвиток когнітивних навичок, фантазії чи таланту до письма. За умов правильного використання воно допоможе дитині досягти успіху та уникнути проблем, пов'язаних із недостатнім рівнем критичного мислення. Читання навчає думати, розширює світогляд, розвиває особистий потенціал дитини та відкриває нові можливості. Важливою умовою розвитку означеної навички є оновлення підходів до розвитку читацької компетентності у дітей, а також ключових компетентностей, на що орієнтує концепція Нової української школи [35].

Розробляючи методи, прийоми формування і розвитку навички читання брали до уваги визначені у Державному стандарті початкової освіти спільні наскрізні вміння, які потрібно розвивати впродовж усього життя. Серед них – вміння читати та розуміти прочитане, висловлювати думку усно та письмово, критично мислити та конструктивно керувати емоціями, застосовуючи емоційний інтелект [10]. Це підтверджує необхідність формування в учнів повноцінної навички читання як універсального інструментарію функціональної грамотності. Тому основним завданням формувального етапу експерименту було визначено удосконалення й розвиток якісних

характеристик технічної і смислової сторін навички читання молодших школярів.

У типових освітніх програмах з мовно-літературної освіти серед обов'язкових результатів навчання школярів читати у 3 класі визначено: читає вголос правильно, свідомо, цілими словами і групами слів, розуміє фактичний зміст прочитаного; оволодіває продуктивними способами читання мовчки (самостійно та з допомогою вчителя) [52]. Це дало можливість зробити висновок, що основну увагу на уроках читання необхідно спрямувати на те, щоб школярі розуміли прочитане, могли оцінити якість і достовірність інформації, переказати її, висловити своє ставлення.

Результати констатувального етапу дослідження підтвердили важливість мотивації до читання, дитячої книжки для розвитку повноцінної навички читання – читання, якщо читачем досягається розуміння прочитаного.

У розробленні методики розвитку у третьокласників якісних ознак читання спиралися на визначені О. Вашуленко складники читацької діяльності молодших школярів: удосконалення навички читання, системи читацьких умінь; активне застосування теоретико-літературних знань; аналіз твору; уміння фантазувати, уявляти, нестандартно мислити, вступати в діалог «автор-читач», самостійно і продуктивно працювати з книжкою, різними джерелами друкованої продукції, орієнтуватися у світі книжок, для знаходження необхідної інформації і задоволення власних пізнавальних потреб; активне спілкування [6].

Добір завдань і вправ здійснювали, передбачаючи упровадження компетентнісного підходу:

- розвивати інтерес до читання;
- формувати мовленнєві уміння;
- розвивати пам'ять, увагу, творчі здібності, спостережливість;
- заохочувати та стимулювати інтерес до читання, робити його розвивальним та пізнавальним, цікавим;

- забезпечувати повноцінне сприйняття художніх і навчально-пізнавальних текстів;
- працювати з навчальною та дитячою книгою;
- формувати громадянські та соціальні компетентності.

З метою реалізації компетентнісного підходу до навчання здобувачів початкової освіти читати завдання спрямовували на: формування вмінь читати правильно (безпомилково), у певному темпі і виразно; розуміння тексту; розвиток пізнавального інтересу, мотивації до навчального процесу; виховання любові до книги.

Темп читання має забезпечувати сприйняття текстової інформації з оптимальним її усвідомленням та засвоєнням. Динамічне читання передбачає зміну швидкості читання залежно від характеру тексту.

Щоб навчитися **виразного** читання, необхідно володіти дикцією, правильно використовувати засоби емоційно-логічної виразності (логічний наголос, інтонація, темп читання, сила голосу, паузи).

Для розвитку читацьких навичок необхідні різні види практичної діяльності, які б заохочували б школярів до читання.

Спостереження за освітнім процесом показали, що вчителі використовують різні ігрові завдання на удосконалення техніки читання, розширення поля читання, зокрема: словесні гірки, стовпчики слів, розташованих у порядку збільшення довжини, які учні швидко читають згори донизу; читання слів (речень) із закритою верхньою половиною; читання слів, які «перерізані» пунктиром, світлою лінією; читання пар слів, у яких відсутні одна-дві літери; складання слів із «перемішаних» літер, складів; читання перевернутих слів, читання злитих речень (стор.37 підручника для 3 класу Олександри Яківни Савченко «Українська мова та читання» (2020)).

Для удосконалення правильності і темпу читання як якісних ознак читання, що є важливою умовою усвідомлення прочитаного, ефективними виявилися вправи:

1) Читати «з перешкодами» – одна з найулюбленіших вправ школярів. Можна додати елементи сторітелінгу, наприклад: злий чарівник не хоче, щоб діти прочитали цю історію і дізналися найсекретніший секрет головного героя. Тому він напустив густого туману, що приховав половину тексту. У ролі «густого туману» використовувати звичайну лінійку чи закладку, якою закривати частину надрукованого рядка. Пропонувати дітям придумати свої варіанти для закритого тексту. Це допоможе «розкрити секрет» героїв і розвинути фантазію учнів.

2) Читання в парах. Учні в класі дуже люблять читати в парах чи трійках. Коли є вибір: читати самому або в команді, більшість обирає парну роботу. Можна читати по одному реченню або абзацу.

Головне – обговорювати прочитане:: Що саме сподобалося, а що ні. Як би дитина сама вчинила в такій ситуації, ким з героїв себе бачить.

3) «Доповнити прислів'я» (до теми «Усна народна творчість»).

Робота з надрукованими частинами прислів'їв (на картках; поданих на інтерактивній дошці; на слайдах). Учні читають першу частину прислів'я і знаходять до неї другу. Пояснення значень прислів'їв.

Книга вчить,..... (як на світі жить).

Сім разів відмір,.....(а один відріж).

Хто спішить,.....(той людей смішить).

Готуй сани влітку,..... (а віз узимку).

4) Проведення словникової роботи.

– Перед вами картки, на яких написані слова та їх значення. Спробуйте встановити відповідність між ними.

5) Вправа «Деформоване речення».

Пропонували учням із деформованих речень складати тему, уроку, впізнати автора твору, назву твору, девіз уроку.

6) Читання скоромовки декілька разів з підвищенням швидкості читання (за умови чіткої артикуляції звуків). Заучування скоромовки.

Виразному читанню, як одному з видів мовленнєвої діяльності, притаманні всі її функції: виховна, комунікативна, пізнавальна, естетична. Взірцем для вироблення цієї якості є мовлення вчителя із цілеспрямованим і систематичним розвитком в учнів уміння виразно читати текст на основі його розуміння.

У дослідженні для вироблення **виразного** читання у процесі опрацювання творів різних жанрів використовували методичні прийоми інтонування учнями текстів: на основі наслідування, врахування особливостей жанру твору, аналізу тексту, його структури, орієнтації на слухача, усвідомлення мовцем задачі читання тощо.

Методичними умовами формування у молодших школярів виразного читання є: розвиток чіткої, правильної вимови усіх звуків, володіння диханням, голосом, дикцією; засвоєння норм літературної вимови; володіння прийомами інтонування (тон, темп, паузи, логічні наголоси); розвиток уяви, емоційності читання; сформованість в учнів усіх складових навички читання; розуміння смислу прочитаного, мотивів і почуттів дійових осіб

Наприклад, дієвим засобом для удосконалення виразності мовлення учнів є читання скоромовок, що сприяє чистоті, чіткості, правильності вимови. Скоромовки багаті на звукові повтори, незвичні і складні для вимови слова. Наприклад, у підручнику для 3 класу Олександри Яківни Савченко «Українська мова та читання» (2020) є окремі тематичні добірки скоромовок, які подано як жартівливі вислови, складені з важких для швидкої вимови слів. Діти дізнаються, що ці твори ще називають чистомовками і спотиканками, міркують, чому саме так їх називають.

Методика навчання читання скоромовок передбачає такі етапи: 1) діти з'ясували значення усіх слів, з яких складено скоромовку; 2) навчилися читати скоромовку повільно, але дуже чітко, правильно вимовляти всі слова; 3) прочитали скоромовку у звичайному розмовному темпі; 4) вимовляли скоромовку у пришвидшеному і швидкому темпі.

Або під час вивчення твору Лідії Повх «У бібліотеці» (стор.38 підручника для 3 класу Олександри Яківни Савченко «Українська мова та читання» (2020), коли поєднуємо роботу в формування навичок виразного читання і рольових ігор.

Пропонуємо фрагмент уроку читання.

Мета і завдання:

- Ознайомити учнів із творами Лідії Повх.
- Вдосконалювати навички свідомого виразного читання.
- Активізувати читацьку пам'ять дітей.
- Навчати слухати, відтворювати прочитане.
- Збагачувати словниковий запас учнів.
- Розвивати творчу уяву, образне мислення, спостережливість, монологічне мовлення.
- Виховувати любов до книг.

4.Оголошення теми та мети уроку.

Сьогодні ми познайомимося із творчістю Лідії Повх та прочитаємо її чарівний вірш «У бібліотеці».

ТЕМА: «Лідія Повх. У БІБЛІОТЕЦІ»

Інформація про автора

4.1. Вправа «Кошик ідей». Доповни тематичну павутинку до слова «бібліотека».

Давайте спробуємо зібрати всі факти про бібліотеку

- Хто знає, що це таке?

До якого словника можна звернутися, щоб дізнатися значення слова «Бібліотека»? (тлумачного)

Бібліотека, або книгозбірня, — культурно-освітній заклад, що здійснює збирання друкованих та рукописних матеріалів, проводити їх опрацювання та показ у каталогах, організовує відповідне їх зберігання, збереження та обслуговування ними читачів.

- Як ви думаєте, про що розповідатиметься в цьому творі?

- Я думаю, що про бібліотекаря
- Про читачів.
- Про цікаві пригоди в бібліотеці.
- Про звірів в бібліотеці.
- Про що б ви хотіли дізнатися із цього твору?
- Як себе поводити в бібліотеці?

Ми зможемо всі ваші здогадки перевірити і дізнатися, чи хтось із вас справді вгадав або знав, про що ж розповідатиметься в цьому творі.

4.2. Ознайомлення із твором.

- Відкриваємо свої книги на сторінці 38. Ставимо пальчики і починаємо слідкувати . (Прослуховування аудіозапису)

4.2.1.Словникова робота.

- Читаючи вірш ми з вами натрапимо на такі невідомі, а, можливо, комусь і відомі слова. Прочитайте їх. (Слайд 14)
- Служитель православної церкви, що допомагає священнику під час богослужіння, псаломщик (дяк).
- Науковий довідник, що об'єднає найістотніші відомості з усіх галузей знань чи якої–небудь однієї галузі, розміщених в алфавітному або тематичному порядку. Книга, в якій можна знайти цікаві факти (енциклопедія).

4.2.2. Інтонаційне читання учнями «Мовчки»

Рухлива вправа для очей (Використання презентації)

4.2.3.Читання «Ланцюжком»

5.Робота над змістом твору.

5.1.Як звали бібліотекаря? Гра «Мікрофон»

- Що ж ми з вами прочитали?
- Якою ви уявляєте Марію Петрівну?
- Як вона ставиться до юних Читачів?
- Які книги цікавили дітей?(прочитай в тексті)
- Чим зацікавився найменший читач?

- Які слова у вірші повторюються?
- Знайдіть та зачитайте окличне (питальне) речення.
- Чи є в нас шкільна бібліотека?
- Як звуть нашого бібліотекаря?(Наталя Анатоліївна.)

5.3. Читання в особах.

- Хто такі актори?
- Чи хотіли би Ви, щоб Вас показували по телебаченню? А щоб так і сталося, нам потрібно навчитися інтонаційно читати.
- Зараз ми спробуємо прочитати вірш в особах. За бібліотекаря у нас

буде Катя, а читачем – Міша П.

5.1.1. Гра «Сенквейн», або «Сенкан».

Бібліотекарка Наталя Анатоліївна

- Яка вона?
- Що вона робить?
- Складіть речення.

Висновок.

5.2. Уяви себе на місці «Бібліотекаря»

– Уявіть себе на місці нашого бібліотекаря, що б ви попросили в третьокласників?

– Що б ви їй побажали? Продовжіть речення. Я бажаю ..... терпіння в такій нелегкій справі.

5.4. Робота над ілюстраціями.

– Погляньте на перший малюнок у підручнику. Прочитайте уривок, який відповідає цьому малюнку.

- Погляньте на другий малюнок. Прочитайте уривок до цього малюнка.
- Чи відповідає зображення третього малюнка змісту твору?
- Чому?

7. Підсумок уроку.

- Після сьогоднішнього уроку я обов'язково буду щодня .....читати.
- А яку книгу ви зараз читаєте?.

Для читання ліричних віршів характерною є підвищена емоційність, помірний темп, ритмічність, мелодійність звучання. Наприклад, у 3 класі учні читають ліричні вірші Ліни Костенко «Вже брами літа замикає осінь», «Шипшина важко віддає плоди...».

Пропонуємо фрагмент уроку.

Мета: навчити аналізувати прочитане, удосконалити навички усвідомленого виразного читання поетичних творів, прищепити любов до природи, розвинути в учнів творчу уяву, образне мислення, послідовно висловлювати свої думки.

II. Мовленнєва розминка.

III. Перевірка домашнього завдання.

Виставка-презентація учнівських малюнків.

Учні демонструють намальований ними вітер. Обґрунтовують доцільність свого вибору.

IV. Мотивація навчальної діяльності.

Повідомлення теми і мети уроку.

— Який розділ почали вивчати?

— Якій порі року присвячені твори, які ми читали на попередньому уроці?

Обговорення ілюстрації до уроку.

— Сьогодні ми прочитаємо вірші про осінь, які написала Ліна Костенко.

V. Сприймання й усвідомлення нового матеріалу

— Що вам відомо про творчість Ліни Костенко?

— Які твори поетеси ви читали?

1. Біографічна довідка

2. Опрацювання вірша Ліни Костенко «Вже брами літа замикає осінь»

1) Виразне читання вірша вчителем.

— Які картини поставали в твоїй уяві, коли ти слухав вірш?

2) Словникова робота.

Брама — великі ворота, переважно встановлені в монументальних спорудах.

— Доберіть синоніми до слова чорногуз (бузько, лелека, бусол)

Фізкультхвилинка

Кіт збирався до роботи (потягуються)

Та завадили турботи: (розводять руки в сторони)

Треба висушити хвоста, (показують "хвіст")

Накрутити вуса,

Почесати живота. (гладять живіт)

І помити носик.

Цілий день такі турботи, (лічать пальцем)

Що не встигнеш до роботи! (розводять руками, усміхаються).

4) Аналіз змісту вірша з елементами вибіркового читання.

— Як поетеса описує початок осені?

— Що роблять комахи?

— Що сказано про цвіркунів і перепілочок?

— Якими словами поетеса описує відліт чорногузів?

— Прочитайте питальні речення.

— З яким почуттям їх слід читати?

5.Робота над загадкою

Квітка пишна, квітка гожа,

На троянду трішки схожа.

На кущах вона зростає.

Хто із вас цю квітку знає? (Шипшина)

— Сьогодні ми ще прочитаємо вірш Ліни Костенко, який вона присвятила цій чудовій рослині.

Цікаво знати!

Шипшина — чагарникова багаторічна рослина, представник сімейства розоцвітих. Лікувальні властивості шипшини знайомі людям з давніх часів: на Русі її плоди дуже цінувалися, їх уважали чудодійними. Шипшина — як комора з корисними речовинами і вітамінами. Її

використовують і для зміцнення організму, і для зцілення від різних захворювань.

6. Опрацювання вірша Ліни Костенко «Шипшина важко віддає плоди...»

1) Виразне читання вірша вчителем.

— До кого шипшина звертається зі своїм проханням?

2. Повторне читання вірша учнями.

— Чому так схвильовано, слізно шипшина звертається до людини?

— Чи погоджуєтесь ви з думкою, що природа потрібна людям не лише для користі, а й для краси?

— У яких рядках висловлено цю думку?

— З яким почуттям їх потрібно читати?

3. Гра «Актори».

— Прочитайте вірш із захопленням; зі здивуванням.

5. Порівняння віршів Ліни Костенко

— Порівняйте вірші, написані Ліною Костенко.

— Чим вони подібні?

— З чого видно, що поетеса сприймає природу як живу істоту?

— У другому класі ви читали вірші — поетичні картини природи Ліни Костенко. Що їх об'єднує із щойно прочитаними?

VI. Підсумок уроку.

Приєм «Мікрофон»:

- Сьогодні на уроці я начився і дізнався...

- Мені було цікаво...

- Найбільше сподобалось...»

Для вироблення виразного і швидкого читання практикували таку читацьку діяльність.

Робота в парах.

Учні об'єднуються в пари та читають вірш одне одному. Один учень стежить за правильністю і виразністю читання свого партнера, звертаючи

увагу на інтонацію, паузи та передачу емоцій. Потім вони міняються ролями. Наприкінці кожна пара обговорює, які рядки викликали найбільше емоцій і чому. Це завдання допомагає удосконалити навички виразного читання та висловити почуття відповідно до змісту тексту.

«Осінній настрій»: робота з інтонацією

Учитель пояснює, що вірш передає особливий настрій осені, і пропонує учням читати кожен рядок з різними інтонаціями: сумною, радісною, задумливою. Потім діти обговорюють, яка інтонація найкраще передає зміст і почуття, закладені у вірші. Завдяки цьому завданню учні вчаться свідомо підбирати інтонацію для художнього тексту.

«Швидке читання з розумінням»

Класу пропонується завдання на швидкість: прочитати вірш самостійно, намагаючись не втрачати значення тексту. Після цього учні відповідають на запитання: *Що саме "замикає" осінь? Яке місце займає сонце у цьому вірші? Які почуття викликають образи осені?* Це сприяє розвитку швидкого і свідомого читання.

«Діалог з текстом»

Учитель читає вірш уривками, а учні продовжують фрази, як у грі «Закінчи рядок». Це завдання допомагає краще запам'ятати текст і розвиває увагу. Після гри можна запитати: *Чому Ліна Костенко назвала осінь тим, хто "замикає брами"? Як би ви описали цей образ своїми словами?*

«Створення власного продовження»

Після спільного обговорення вірша учням пропонується придумати, що відбувається далі: *Що буде, коли осінь повністю "замкне брами літа"? Яким стане день?* Це стимулює творчість, допомагає краще зрозуміти настрій тексту і сприяє свідомому прочитанню.

Відпрацьовування уміння застосовувати різний темп та виразність читання тексту можна здійснювати на прикладі поезії Олександра Олеся «Ранок на ставку». Вірші такого типу невеликі за розміром і передають емоції, пов'язані із зображенням природних явищ і переживань, а не подій з життя

людей. Такі вірші сприяють емоційному сприйняттю дійсності. При читанні ліричних віршів необхідно вводити дітей в світ художніх образів через емоції, від емоцій до думок, висновків.

Спочатку виокремлюємо змістово-емоційні частини, дамо їм характеристику, називаємо виражальні засоби, а далі працюємо на виробленні навичок виразного читання.

Після першого прочитання вірша ставимо питання, які допоможуть розбити текст на декілька емоційних частин:

1. Що побачив хлопчик вранці?
2. Як це позначилося на його настроєві?
3. Які пташині голоси почув хлопчик?
4. Які емоції ці голоси викличуть у вас?
5. Коли ви вперше почули голос зозулі (останні два рядки)? Що вам відомо про ставлення українців до співу зозулі?
6. Як Ви особисто ставитеся до цього символу?
7. Як це слід передати при читанні двох останніх рядків?

Після цієї бесіди разом з учнями виділяємо три частини:

- 1 – «Маленький хлопчик ... // сонце грало»;
- 2 – «Ось краса ... // там деркач»;
- 3 – «А он ... // ку-ку-ку».

Далі пропонували роботу в парах для залучення всіх до виразного читання, перевірки особистісного сприйняття кожного з виділених фрагментів. Оскільки це не просте завдання, орієнтуємо учнів на виконання завдань:

- У першому уривкові варто зосередитися на образіві хлопчика, підтверджуючи думку читанням окремих фрагментів тексту.
- Прочитайте рядки «Світало. Сонечко вставало. // Ховався ранішній туман. // В росі сріблвся сизий лан, // і на верхів'ях лісу сонце грало».

З піднесенням тону чи його пониженням читайте слова «і на верхів'ях лісу сонце грало».

- Обґрунтуйте свою думку.

Другий уривок – пейзажна замальовка.

- Які почуття Ви хочете викликати у глядача, знімаючи цю природу?
- Щоб передати її красу, треба швидко чи повільно рухати об'єкти відеокамери?
- В якому темпі слід читати дані рядки?
- Які слова потрібно логічно наголосити і як це зробити за допомогою певної сили голосу (підвищувати його чи послаблювати?)
- Цвітуть хмарками небеса, // літають зграями качки, // щебечуть весело пташки»).

Звертаємо увагу на те, що останні два рядки становлять своєрідну емоційну коду у всьому віршеві, пропонуємо роботу в парах: прочитати їх у різному темпі (звичайний, прискорений, уповільнений), знизивши чи підвищивши голос на «ку-ку-ку!»).

- Оберіть варіант, який найкраще передавав авторську емоцію, і власний настрій (емоційне піднесення, збудження, захоплення).

Такі завдання спрямовували учнів на виразне читання, формували вміння передавати почуття персонажів, настроїв, дотримуватися інтонації.

Розглянемо практичні заняття, які застосовували для розвитку навички читання третьокласників і формування *позитивних мотивів* до читання:

1. **Створення реклами** прочитаної історії; вигадкування продовження або початок книжки. Особливо такі завдання важливі для дітей, які вже люблять читати. Вони допоможуть зберегти зацікавлення і спонукатимуть до власної творчості.

2. **Щоденне спілкування в чаті.** Не секрет, що зараз діти не дуже люблять читати книжки. Їх захоплюють комп'ютерні ігри чи відео. Але діти із задоволенням читають діалоги; особливо ті, які побудовані у вигляді чату соціальної мережі. Вони залюбки складають і свої «чати», де розповідають цілі історії. Такі діалоги не обов'язково мають бути великими. Головне – зрозумілими та цікавими.

3. Літературні ігри – це ігри, в основі яких лежить словесний матеріал.

Під час нашого дослідження ми поділили літературні ігри на чотири групи:

- ігри та вправи на розвиток мовлення;
- ігри зі словом (кресворди, ребуси тощо);
- літературні інтелектуальні завдання.

Літературну гру "Бінго" використовували під час опрацювання художнього тексту на уроці читання.

Грати може кожен учень особисто, або в парах, у групах.

Хід гри: роздавали кожному учневі готові надруковані аркуші з таблицею, у комірці якої вписано відповіді, потім зачитували номер та запитання за аналізованим твором, а учні мали 30 секунд, щоб написати номер питання поруч із відповіддю. У таблиці пропонувалися і хибні відповіді, тому учні повинні віднайти саме правильну відповідь. З

Згодом демонстрували іншу таблицю, у комірці якої записано цифри, учні самостійно перевіряли свій аркуш/обмінювалися аркушами (взаємоперевірка), або ж це можна зробити разом з усім класом. Учень, у якого всі відповіді правильними, вигукує "Бінго". Він стає переможцем.

Ефективними для вироблення якісних ознак читання і розвитку мотивації до читання виявилися ігри:

1. "Створення реклами прочитаної історії" (Творча гра)

Назва гри: *«Реклама для улюбленої книжки»*

Учням пропонується уявити, що вони працюють у рекламному агентстві, яке створює промоцію для книжок. Завдання: вибрати улюблену книжку або прочитану історію та створити її рекламу. Вони можуть:

- Придумати яскравий слоган.
- Написати короткий опис, який зацікавить потенційних читачів (до 3 речень).
- Розробити невеликий текст для соціальних мереж, як-от: пост у Facebook або Instagram, або створити «рекламний чат» (завдання має відповідати рівню розвитку учнів).

Як це мотивує?

- Розвиває творче мислення.
- Стимулює учнів до глибшого розуміння змісту історії.
- Дає змогу поділитися своїми враженнями з іншими, що формує позитивний досвід читання.

2. "Чат персонажів" (Гра з діалогами)

Назва гри: *«Чат героїв книги»*

Учні уявляють, що герої прочитаної історії спілкуються між собою у вигляді чату. Завдання:

- Створити кілька коротких діалогів між персонажами (максимум 4-5 реплік кожного).
- Обрати цікаві теми для розмови, наприклад: *«Що сталося після закінчення історії?»*, *«Як герої вирішують складну проблему?»* або *«Як вони планують наступні пригоди?»*.
- Можна додати емоційні позначки (смайлики), як це буває в сучасних чатах.

Як це мотивує?

- Наближає текст до сучасного контексту, який цікавий дітям.
- Спрощує сприйняття тексту через формалізовані діалоги.
- Стимулює до осмислення мотивів персонажів і подій.

3. Щоденне спілкування в чаті

Назва гри: *«Літературний чат»*

Учні створюють «чат» між персонажами книги, де кожен уявляє себе певним героєм.

- **Завдання:** скласти короткі повідомлення, які могли б бути написані героями у чаті. Наприклад, обговорення ключових подій, розв'язання конфліктів чи запитання-відповіді між героями.

- **Варіант для уроку:** заздалегідь записували кілька повідомлень від одного героя, а діти відповідали, обираючи різні ролі.

Спостереження показали, що це ефективний вид роботи:

- Навчає дітей аналізувати характери та мотиви персонажів.
- Робить читання інтерактивним, адаптованим до сучасних інтересів.
- Сприяє розвитку діалогічного мовлення та розуміння тексту.

4. Літературні ігри: кросворди та ребуси

Назва гри: *«Книжковий кросворд»*

Учитель або самі учні створюють кросворд, використовуючи ключові слова, пов'язані з прочитаним текстом. Наприклад:

- Питання можуть бути побудовані навколо персонажів, подій чи важливих деталей з історії.
- Учні по черзі заповнюють кросворд, змагаючись у командах або індивідуально.

Як це мотивує?

- Стимулює повторне осмислення тексту.
- Розвиває увагу до деталей і пам'ять.
- Створює змагальний елемент, що підвищує зацікавленість.

Зацікавлювали дітей завдання на самостійне складання кросворда для своїх однокласників (робота в групах).

Як це працює:

- Учні читають текст уважно, шукаючи відповіді.
- Розвивається логічне мислення та навички роботи з текстовим матеріалом.
- Формується позитивний мотив через ігровий підхід.

5. «Гра на розвиток мовлення: знайди слова героя»

Назва гри: *«Хто це сказав?»*

Учитель зачитує цитати з тексту, а учні мають визначити, кому з героїв вони належать. Наприклад: *«Хто сказав: "Це найкраща осінь у моєму житті!"?»*

Як це мотивує?

- Розвиває навички уважного читання.
- Стимулює згадувати й аналізувати події та висловлювання героїв.

- Підтримує інтерес до тексту через інтерактивний формат.

Участь дітей в таких видах діяльності показала, що літературні інтелектуальні завдання спрямовують зусилля учнів на доведення своєї думки з обов'язковим зверненням до тексту, його аналізу, дослідження.

Розглянемо методику роботи над казкою В. Сухомлинського (на прикладі казки «*Квітка сонця*»)

Мета уроку:

- **Навчальна:** вдосконалювати навички свідомого, виразного та правильного читання; аналізувати текст.
- **Розвивальна:** розвивати критичне мислення, уміння формулювати власну думку, працювати в групах.
- **Виховна:** виховувати повагу до природи, доброту, чуйність, прагнення творити добро.

Фрагменти уроку

1. Етап мотивації до читання: інтерактивне залучення.

- Учитель демонструє зображення квітки соняшника і запитує:
  - Як ви думаєте, чому цю квітку називають «соняшник»?
  - Що ви відчуваєте, коли бачите квіти?
  - Чи може квітка бути героєм казки?

Мета: викликати інтерес до читання, активізувати знання учнів.

2. Читання казки (індивідуально та вголос).

- Учні читають текст казки «*Квітка сонця*» самостійно, а потім обирають, хто читатиме вголос.
- **Завдання під час читання:**
  - Підкреслити олівцем слова, які описують квітку.
  - Відзначити, як почуття головного героя змінюються протягом історії.

Мета: розвивати свідоме читання через увагу до деталей.

3. Аналіз тексту та обговорення (робота в групах).

Учні діляться на групи і виконують такі завдання:

1. Група 1:

- Відновіть послідовність подій у казці.
- Визначте головну ідею тексту.

2. Група 2:

- Складіть характеристики героя, заповнивши таблицю:

Що сказано про героя?	Як він діє?	Що це говорить про нього?

3. Група 3:

- Намалюйте квітку, яка, на вашу думку, найкраще символізує «квітку сонця».
- Презентуйте малюнок класу, пояснивши свій вибір.

Мета: стимулювати свідоме ставлення до тексту, сприяти розумінню підтексту.

4. Запитання для аналізу тексту:

- Чому автор назвав квітку «квіткою сонця»?
- Що ви відчували, коли читали про те, як герой доглядав квітку?
- Чого нас навчає ця казка?

Мета: допомогти учням усвідомити емоційний і моральний зміст казки.

5. Інтерактивне завдання: рольова гра.

- Учитель пропонує учням уявити, що вони садівники, які доглядають за «квіткою сонця». Завдання:
  - Опишіть, як би ви дбали про квітку.
  - Придумайте, які слова ви б сказали квітці, щоб вона росла гарнішою.

Мета: формувати уяву, розвивати мовленнєві навички.

6. Розвиток якості читання через творчість

Гра «Квітковий ланцюжок»:

- Учні читають речення з казки по черзі, додаючи власний опис квітки чи природи. Наприклад:

- Учень 1: «Квітка розкрила свої пелюстки...»
- Учень 2: «...як промінці сонця після дощу».
- Завдання: зробити опис максимально яскравим і поетичним.

Мета: розвивати виразне читання, образне мислення.

7. Підсумок уроку: створення мотиваційного постера.

- Учні разом створюють постер із заголовком «Будь сонцем для інших» і малюнками або цитатами з казки, які закликають до доброти.

Мета: підсумувати ідею казки та закріпити моральний урок.

Ефективність використання методики:

- Різноманітність завдань дозволяє кожній дитині проявити себе: аналітично мислити, висловлювати думки, створювати творчі роботи.
- Командна робота формує співпрацю і комунікаційні навички.
- Творчість та інтерактивність допомагають зацікавити учнів і мотивувати їх читати більше.

8. Домашнє завдання: закріплення навичок і творчий підхід.

Учні отримують завдання на вибір:

1. **Творче завдання:** написати листа «Квітці сонця», у якому подякувати їй за натхнення.
2. **Практичне завдання:** створити невеликий текст на тему «Яка квітка символізує мене?» і пояснити свій вибір.
3. **Дослідницьке завдання:** знайти та прочитати іншу казку В. Сухомлинського, поділитися коротким переказом у класі.

Мета: підтримувати інтерес до читання та розвивати навички аналізу текстів.

Додаткові інтерактивні елементи.

1. Мовна гра «Знайди риму».

Учитель виписує ключові слова з казки (наприклад: сонце, квітка, тепло, промінь). Учні, працюючи в парах, мають підібрати до них рими, створюючи короткі вірші.

Наприклад:

- Сонце — віконце,
- Квітка — усмішка.

Мета: розвивати мовленнєві навички, збагачувати словниковий запас.

2. «Живі ілюстрації»

Учні розігрували епізоди казки, не використовуючи слів, а лише за допомогою рухів і міміки. Інші учні відгадували, який момент із тексту показують.

Мета: розвивати уяву, увагу до деталей тексту, працювати з невербальним сприйняттям.

3. Колективне створення продовження казки.

Пропонували учням вигадати, що сталося з квіткою далі. Кожен учень додавав одне речення, яке записували на дошці/інтерактивній дошці. У результаті клас створював нову історію.

Мета: розвивати навички творчого письма та формувати уявлення про структуру тексту.

Використання таких завдань показало, що вони сприяють якісному читанню та мотивації:

1. **Робота з текстом:** детальний аналіз тексту, зокрема робота з характеристиками героїв і сюжетом, формує свідоме читання.
2. **Ігри та інтерактиви:** активізують увагу учнів, перетворюючи читання на цікаве заняття.
3. **Творчі завдання:** (написання листів, створення продовження) залучають учнів до активного співтворення, що сприяє емоційному зв'язку з текстом.
4. **Групова робота:** підтримує спілкування, вчить формулювати думки та прислухатися до інших.

Участь дітей у виконанні завдань показала, що методика роботи з казкою В. Сухомлинського побудована так, щоб інтегрувати різні види діяльності: читання, аналіз, творчість і комунікацію. Використання ігор і інтерактивних

завдань допомагає зробити процес читання цікавим, сприяє розвитку якісного читання та формуванню мотивації до подальшого самостійного читання.

Особливо захоплює учнів складання завдань для вікторин та ігрових конкурсів. Важливо відзначити, що інтерес однокласників до таких вікторин та запитань залишився незмінним. Майже кожен також зміг відчути себе в ролі ведучого конкурсу.

Ці ігри, конкурси, форми організації дозволяють дитині розвивати такі якості та властивості особистості, як кругозір, інтелект, морально-вольові якості дитини, а також її нахили та здібності.

На підсумковому уроці теми передбачали різні завдання для навчальної діяльності, включення ігрових елементів, ребусів, коротких вікторин, завдання тестового характеру, на вибір правильної відповіді, доповнення, конструювання (за Савченко О. Я.), що сприяє розвитку якостей читання.

У дослідженні на узагальнювальному уроці до теми «Здійсниться все» використовували різні види читацької діяльності.

Мета: перевірити рівень сформованості та навченості дітей за розділом «Здійсниться все», удосконалювати навички правильного виразного читання, вчити працювати з книжкою, знаходити в ній відповіді на запитання, швидко орієнтуватися в даному творі, виразно декламувати вірші; розвивати фантазію і уяву, логічне мислення, увагу, збагачувати словниковий запас; виховувати доброзичливість, шанобливе ставлення до інших, до природи, рідного слова.

Обладнання: підручник О. Савченко «Українська мова та ЧИТАННЯ», Київ, Оріон, 2020 с.61-79, ноутбук, проектор, презентація, малюнки відгадок до загадок і до прочитаних творів, цеглинки LEGO.

Тип уроку: урок узагальнення і систематизація набутих знань.

Вид уроку: урок-гра.

Хід уроку

I. Організаційна частина.

II. Основна частина.

- Наш урок проведемо у вигляді конкурсу. Спочатку об'єднаємося у дві команди, виберемо капітанів і дамо назву командам.

I команда.....Капітан.....

II команда.....Капітан.....

Завдання для розминки двом командам. Загадки.

1. Прийшла до нас бабуся у білому кожусі,
Поля причепурила – пухнастим снігом вкрила. (*Зима*)
2. На голову тітка біла
Казанок, погляньте, вділа.
І з мітлою в ранню пору
Стоїть собі серед двору.
Запитайте тітку, діти,
В чому буде борщ варити? (*Снігова баба*)
3. Діждалися пори, помчалися з гори. (*Санчата*)
— Молодці, діти, добре впоралися із загадками.
— А зараз приготуйтеся до першого завдання.

1-е завдання (*Для двох команд, яка команда першою проаналізує, та і відповідає.*)

— З якого вірша ці слова? Хто автор?

«Синиці голодом намлілись –

така зима, така зима!..

Оце б у вирій полетіти, -

так батьківщини ж там нема.»   *Синички на снігу. Ліна Костенко*

«Звівши брови крижані,

їде Грудень на коні.

У сидельці золотім

Миколай сидить за ним.»   *Грудень. Галина Малик*

2-е завдання. Для I команди (якщо команда не знає, відповідає друга команда).

— З якого твору цей уривок? Хто автор?

«Якби ця краса була завжди, то не бачила б ти більше ніякої краси. Ні весни на небі, ні світанку, ні пісні соловейка.»

Сонячний день узимку. В. Сухомлинський

Завдання для другої команди (якщо команда не знає, відповідає перша команда).

«Піду і я з тобою. В мене давно готові чари. Діти від них кричатимуть одне одному: «Мій костюм кращий!» - «Мої цукерки солодші!» От вони і пересваряться.

Новорічна пригода з відьмою. Зірка Мензатюк

3-є завдання. **Прочитати улюблений вірш з теми.** (*Учасник кожної команди читає виразно свій вірш*)

4-є завдання. **Хто перший знайде в підручнику текст, що стосується даного малюнка.** (*Малюнки заздалегідь учні готують один одному*)

Бліц-тур для капітанів (*хто перший знає відповідь, натискає на дзвіночок*)

1. Який найкращий в світі запах, описаний у творі Мар'яни Савки?
(*Запах Різдва.*)
2. Про яку пригоду написала казку Зірка Мензатюк? (*Новорічну.*)
3. Що означає слово селфі? (*Фотографування самого себе на відстані витягнутої руки або з використанням дзеркала.*)
5. Про який місяць йдеться мова у вірші Галини Малик? (*Грудень.*)
6. Про кого ще згадується у цьому вірші? (*Про Святого Миколая.*)
7. Чим закінчився твір «Руде цуценятко і різдвяний ангел» Марії Морозенко? (*Цуценя знайшла дівчинка і забрала до себе*)

— Молодці, діти. Ви добре впоралися з усіма завданнями.

IV. Рефлексія. Вправа «Емоційна ромашка». Дайте відповідь цеглинками LEGO.

V. Підсумок уроку.

– У наших змаганнях перемогла дружба. Підсумуємо: коли ж здійсниться все? (Коли ми віримо, коли ми любимо, коли ми хочемо, коли ми прагнемо. Все збудеться. Усе здійсниться).

Для розвитку якісних ознак читання і формування в учнів позитивних мотивів до читання практикували на уроках літературного читання **компетентнісно орієнтовані завдання**, спрямовані на організацію самостійної пошукової і творчої діяльності молодших школярів. Орієнтувалися на те, що компетентнісно орієнтовані завдання, базуючись на знаннях і вміннях, передбачають застосування їх у практичній діяльності, тобто залучають школярів до активних дій (за Пономарьовою К. І.). У процесі опрацювання творів різних жанрів на уроках читання пропонували учням різні завдання:

1. «Поміркуй».

- Чому не можна шуміти у лісі навесні ?
- Ви побачили гніздо пташки на землі, як його зберегти ?
- Птахи дуже корисні, бо вони ... .
- Коли я піду до лісу, то не буду ... .
- У моєї подруги день народження, вона дуже любить конвалії. Що ти їй подаруєш ?

2. «Довідкове бюро» (інформація про автора твору, про історію...).

3. Гра «Подаруй книжку».

- Яку книжку тобі хотілося би прочитати вголос?
- А яку — подарувати?
- Подаруй друзям радість читання нової книжки!
- Поділись з друзями своїми враженнями від прочитаної книжки. Поясни, чим вона тебе зацікавила.

Такі завдання сприяли формуванню вмінь читати з розумінням, висловлювати власну думку усно і письмово, здатності логічно обґрунтовувати позицію, вміння конструктивно керувати емоціями,

оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, співпрацювати з іншими особами.

На формування вмінь «читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно і письмово» у підручнику для 3 класу О.Я.Савченко вміщено твори, більшість із яких містять діалоги, які можна продовжити після читання. Наприклад, у тексті «Чи любиш ти читати журнали?» автор спонукає дітей поміркувати над тим, як можуть змінюватися їхні «знаю» і «не знаю»: «Якщо хочете стати освіченими, то маєте постійно своє «не знаю» перетворювати на «знаю». Учні висловлювали різні думки про те, як з'являються в голові знання...

Пропонували учням такі завдання:

1. Читання з передбаченням (завдання перед читанням):

- Як ти думаєш, чому людям подобається читати журнали?
- Що може бути спільного між журналом і книжкою? А чим вони відрізняються?
- Які журнали ти знаєш? Які з них ти хотів би почитати?

2. Читання вголос.

Діти читають текст по абзацах, зосереджуючись на правильності, швидкості та виразності. Звертали увагу на інтонацію під час читання питальних речень.

3. Запитання до тексту:

- Що таке «Барвінкова родина»? Чому її так називають?
- Які цікаві запитання обговорюються в дитячій енциклопедії журналу «Барвінок»?
- Чим журнал «Джміль» відрізняється від інших видань?
- Чому, на вашу думку, в журналах багато малюнків?

4. Гра "Знайди відповідь у тексті".

Ставили запитання, а діти знаходили у тексті речення, які є відповіддю на них. Наприклад:

- Як часто виходить журнал?

- Скільки років журналу «Барвінок»?
- Що цікавого є на сторінках журналу «Барвінок»?

5. Завдання на розвиток мовлення:

- Склади розповідь: уяви, що ти рекомендуєш журнал своєму другові.

Що б ти сказав?

- Напиши короткий лист до редакції свого улюбленого журналу. Що ти хотів би їм розповісти або запропонувати?

6. Інтерактивне завдання "Створи свій журнал".

Ділили клас на групи, кожна з яких створювала макет власного журналу. Назва, рубрики, ілюстрації — усе придумували діти. Потім вони презентували свої журнали перед класом.

7. Гра "Рекламний ролик"

Пропонували дітям створити усну або письмову рекламу одного з журналів, згаданих у тексті. Завдання: зробити так, щоб інші діти захотіли його прочитати.

8. Творче завдання "Малюнок на тему":

- Намалюй свою улюблену рубрику з журналу, яку ти хотів би почитати.

Поясни свій вибір.

9. Кросворд "Журнали".

- Підготуйте кросворд із запитаннями на основі тексту. Наприклад:

1. "Журнал, який розповідає про живопис, музику, літературу" (Джміль).

2. "На сторінках цього журналу можна знайти дитячу енциклопедію" (Барвінок).

10. Робота в парах: складання питань.

Пропонували дітям у парах скласти по три запитання до тексту та обмінятися ними з іншою парою. Відповіді перевірялися разом.

11. Домашнє завдання

- Придумай і напиши короткий опис власного журналу. Вигадана назва, рубрики, які там будуть, та його особливості.

Вважаємо, що для третьокласників продуктивним є обговорення заголовків та їх подальше зіставлення з головною думкою прочитаного, зокрема це сприяє розвитку якостей читання, формує здатності до критичного мислення, логічного обґрунтування позиції тощо.

1. Вибір заголовка.

– Прочитай текст і запропонуй три варіанти заголовків. Обґрунтуй свій вибір: чому саме цей заголовок підходить найкраще?

Наприклад:

- Текст: "У лісі звірі організували ярмарок, на якому продавали свої вміння: зайці — швидкість, їжак — голки, білка — свої стрибки..."
- Можливі заголовки: "Лісовий ярмарок", "Як звірі влаштували торгівлю", "Продай свій талант".

2. Зміна заголовка.

– Прочитай текст і запропонуй новий заголовок, який:

- Передає головну ідею твору.
- Привертає увагу.
- Зацікавлює читача.

3. Заголовок-інтрига.

– Прочитай уривок тексту і придумай такий заголовок, щоб він викликав у читача бажання дізнатися, про що йдеться далі.

Наприклад: Для тексту про пригоди дітей у таємничому лісі можна придумати заголовок "Що знайшли друзі в темному лісі?"

4. Заголовок-емоція.

– Прочитай текст і придумай заголовок, який передає емоцію, пов'язану з подіями твору.

Наприклад: Для тексту про дружбу між хлопчиком і пташкою можна придумати заголовок "Дивовижна історія про справжнього друга".

5. Обери найкращий заголовок.

– Прочитайте текст та оберіть один із трьох запропонованих заголовків (їх дає вчитель). Обґрунтуйте свій вибір.

Наприклад:

Текст: Про пригоди хлопчика в селі під час канікул.

Варіанти заголовків: "Канікули в селі", "Таємниця старого горіха", "Веселі дні з бабусею".

6. Знайди заголовок у тексті.

– Прочитай текст і знайди речення, яке могло б стати його заголовком.

Поясни свій вибір.

7. Робота з текстом без заголовка.

– Прочитай текст без заголовка. Обговори з однокласниками, які варіанти заголовків найкраще підходять до цього твору. Запиши найкращий.

8. Складання історії за заголовком.

– Вчитель пропонує заголовок, а діти придумують історію, яка б відповідала йому.

Наприклад: Заголовок "Як білочка загубила хвіст". Яка це могла бути історія?

9. Перевір правильність заголовка.

– Прочитай текст і відповідай:

- Чи відповідає заголовок основній думці твору?
- Як би ти його змінив, щоб зробити більш цікавим?

10. Творче завдання: створення книжкової обкладинки.

– Придумай заголовок і намалюй обкладинку для прочитаного твору.

Поясни, як заголовок пов'язаний з ілюстрацією.

Уміння конструктивно керувати емоціями формували в учнів 3 класу під час аналізу твору Саші Кочубей «Володарка лісу», коли переживаємо емоції маленької героїні твору Марійки після розставання з прабабусею, здатність до критичного й системного мислення під час подальшого аналізу цього ж твору:

- Про які коріння говорила прабабуся Марійці?
- Що мають цінувати і пам'ятати люди?

- Як ви думаєте, чому автор наголосив у кінці твору на любові природи до бабусі?

Ефективними для розвитку правильного, свідомого, виразного читання були завдання:

1. Знайди й прочитай речення.

1. Прочитай речення, у якому пояснюється, чому прабабуня повернулася до Залісся.
2. Знайди й виразно прочитай слова прабабуні про те, чому вона залишилася в рідному селі.
3. Прочитай речення, у якому описується, хто такі сусіди прабабуні.
4. Знайди й виразно прочитай момент, де Марійка біжить до прабабусі. Як передати ці емоції голосом?

2. Визнач емоційний настрій фрагмента та прочитай його виразно.

1. Прочитай перше речення тексту так, щоб передати повагу і гордість за прабабусю.
2. Знайди опис прощання Марійки з прабабусею. Прочитай цей уривок, передаючи сум у голосі.
3. Прочитай фінальне речення тексту так, щоб відчувалося, що барбарис і барвінок символізують любов і зв'язок з рідним краєм.

3. Робота над деталями тексту.

1. Знайди й прочитай слова, які описують дім прабабусі (що вона вирощує, чим займається). Як можна передати затишок голосом?
2. Прочитай речення, яке описує природу Залісся. Що підказує тобі, як зробити читання виразним?

4. «Хто говорить?»

- Знайди й прочитай у тексті фрази, які належать:

1. Марійці.
2. Прабабусі.
3. Автору (розповідачу).

- Прочитай їх так, щоб можна було зрозуміти, хто говорить.

5. Пропущені слова

– Прочитай уривок із тексту, у якому пропущені слова. Встав їх під час читання:

- «У Заліссі народилася, в Заліссі й _____».
- «Ти пам'ятаєш про _____ і _____?»
- «Сусідами прабабуня називає _____, _____, _____, які мешкають у _____».

6. Підкресли інтонацію.

– Знайди уривок, у якому:

1. Марійка кричить татові, щоб зупинитися. Як передати тривогу та рішучість у голосі?
2. Прабабуся пояснює, чому важливо пам'ятати про дім і коріння. Як звучить її голос — м'яко чи суворо?

7. Розділи текст на частини та прочитай кожен з потрібною інтонацією

1. Уривок про рідне село прабабусі. — *Інтонація спокійна, тепла.*
2. Уривок про прощання Марійки з прабабусею. — *Інтонація сумна.*
3. Уривок про природу та сусідів лісу. — *Інтонація захоплена, уважна.*

Виконання учнями завдань підтвердило, що важливо використовувати різноманітні методи та ресурси для зацікавлення дітей читанням, зокрема: ігровий підхід, використання ілюстрацій, взаємодія з інтерактивними книгами або використання інноваційних технологій. Така діяльність сприяє виробленню навичок правильного, виразного, свідомого читання, з певним темпом. Приклади завдань, використання інтерактивних методів, прийомів для вироблення якісних ознак читання подаємо у Додатку В.

2.4. Аналіз результатів експериментального дослідження

У попередньому розділі ми представили комплекс вправ на завдань, які можуть підвищити у третьокласників рівень позитивних мотивів до читання. Наведені вправи, узагальнені із використанням методичних рекомендацій науковців і досвіду вчителів початкових класів були проаналізовані,

узагальнені й частково застосовані під час уроків літературного читання у 3-А класі Кролевецької гімназії №5 Кролевецької міської ради Сумської області. Формувальний етап експерименту проводили протягом півроку, за участі 17 школярів.

Контрольний етап нашого дослідження має на меті показати, як змінився стан сформованості навички читання в учнів експериментального класу після використання наведених завдань. Критерії оцінки та анкетування було обрано з констатувального етапу. Наведемо отримані результати стану сформованості навички читання за діяльнісним критерієм (рис. 2.4).

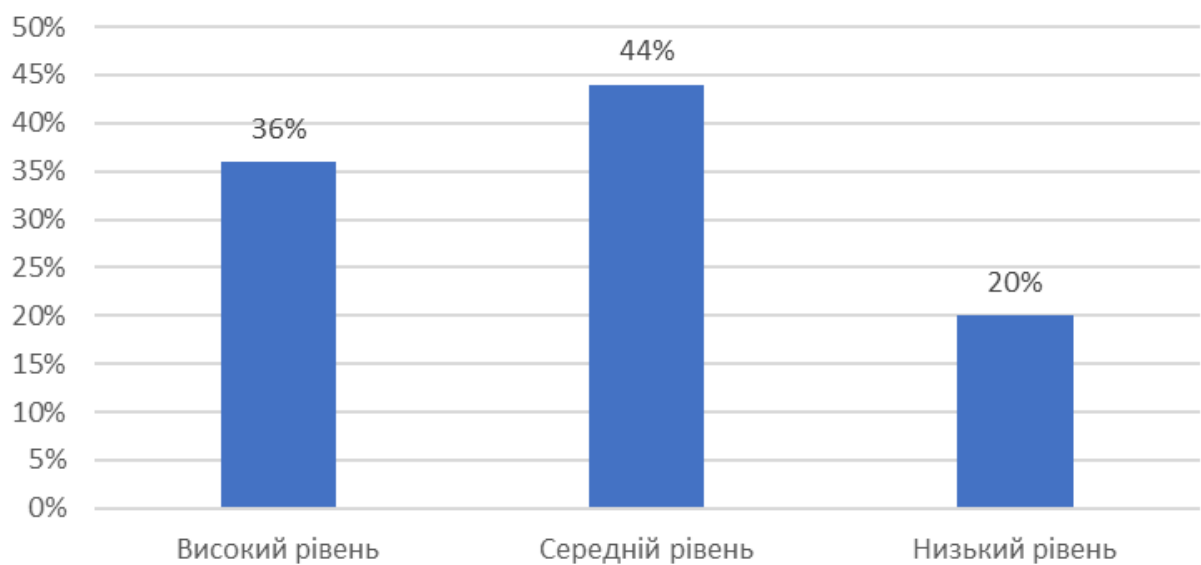

Рис. 2.4. Стан сформованості навички читання за діяльнісним критерієм (контрольний етап)

Як видно з рисунку 2.4 високий рівень мотивів до читання підвищився на 16%, середній збільшився на 1%, а низький знизився на 15%.

Розглянемо результати перевірки за емоційно-ціннісним критерієм (рис. 2.5.).

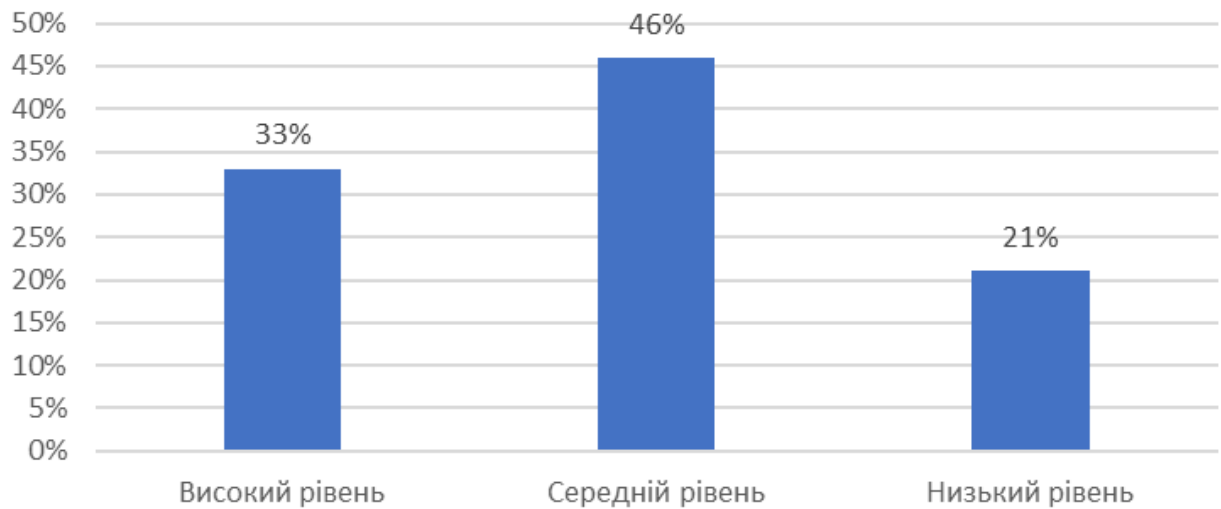

Рис. 2.5. Стан сформованості позитивних мотивів до читання за емоційно-ціннісним критерієм (контрольний етап)

Як видно з рисунку 2.5, високий рівень мотивів до читання підвищився на 11%, середній підвищився на 3%, а низький знизився на 14%. Вважаємо, що впроваджені нами вправи та завдання мають позитивний вплив на формування мотивів до читання першокласників.

Підвищення мотивації до читання у молодших школярів, як підтверджує дослідження, важливе для їхнього розвитку та оволодіння предметними і ключовими компетентностями. У цьому розділі ми також хочемо представити методичні рекомендації для вчителів та здобувачів вищої педагогічної освіти щодо розвитку навички читання, підвищення інтересу до книги у здобувачів початкової освіти.

Для реалізації змістової лінії «Читаємо» на уроках читання / літературного читання та в процесі роботи з дитячою книжкою необхідно забезпечувати:

1. Використання різноманітних ефективних методів читання, дослідження різних текстів, форм навчальної взаємодії.

Крім звичайного читання тексту, необхідно використовувати аудіокниги, де текст читається вголос. Це особливо корисно для аудіальних учнів.

Комікси та графічні романи можуть бути привабливими для візуально налаштованих учнів.

2. Створення цікавого осередку для читання.

Класна кімната повинна бути приємним та цікавим місцем. В осередку для книг: яскраві кольори, декорації та афіші із зображенням книг та літературних персонажів; спеціальні полиці для книг, де діти можуть з легкістю знаходити та обирати книги.

3. Добір книг за інтересами дітей.

Спостереження за інтересами учнів та добір книг, які відповідають їхнім смакам; залучення їх до обговорення і рекомендаційних списків книг.

4. Організація годин читання.

Регулярні години для читання можуть стати важливим складником розвитку й удосконалення навички читання, формування умінь користуватися раціональними прийомами пошуку потрібної інформації в різних джерелах.

5. Створення читацьких проєктів.

Залучення дітей до участі у виконанні проєктів, пов'язаних із певною книгою або автором. Наприклад, діти можуть створювати книжкові обкладинки, театралізувати сцени з книги або створювати власні продовження історій.

Організація обговорення прочитаних книг.

5. Сприяння обміну книгами.

Створення системи обміну книгами, де діти можуть принести книги, які вони вже прочитали, і взяти нові.

Виділення місця в класі або шкільній бібліотеці для обміну книгами.

6. Організація читацьких конкурсів або завдань, які стимулюють учнів читати більше та розширювати свій читацький діапазон.

7. Розвиток позитивного ставлення до читання.

Заохочення до читання; переконання дітей в тому, що читання може бути веселою та пригодницькою діяльністю.

Відзначення досягнень, навіть якщо дитина лише починає розвивати свої читацькі навички.

8. Залучення здобувачів освіти до обговорення прочитаного.

Створення атмосфери, в якій діти можуть вільно висловлювати свої думки та спілкуватися про книги одне з одним.

Пропоновані методичні рекомендації, на нашу думку, допоможуть створити позитивне освітнє середовище для розвитку читацьких навичок у молодших школярів та підвищити їхню мотивацію до читання.

Висновки до другого розділу

Експериментальна перевірка з метою виявлення позитивних мотивів до читання та вироблення якісних ознак читання проводилась на базі Кролевецької гімназії № 5 Кролевецької міської ради Сумської області. В експерименті взяли участь учні 3-А класу, в кількості 17 школярів.

Метою нашого експерименту було вивчення можливостей стимулювання читацького інтересу у молодших школярів та розвитку якісних ознак навички читання. Початкова гіпотеза, яку ми висловили на початку експерименту, потребувала підтвердження, і для цього ми провели дослідницьку роботу, яка включала в себе три етапи: констатувальний, формувальний та контрольний. Для оцінки рівня розвинутої читацького інтересу ми використовували критерії, спрямовані на визначення ступеня його сформованості у молодших школярів – діяльнісний та емоційно-ціннісний.

Кожен критерій відповідав таким рівням: високому, середньому, низькому. Якщо дитина відповідає усім чотирьом показникам емоційно-ціннісного критерію, це свідчить про **високий рівень** розвитку позитивних мотивів до читання. **Середній рівень** відповідає наявності перших трьох показників за цим критерієм. **Низький рівень** розвинутої читацького інтересу відображається в тих школярах, які мають лише два показники за цим емоційно-ціннісним критерієм, як правило, це перший і четвертий показники.

Аналіз відповідей на анкетні запитання та результатів тестування учнів щодо читацького інтересу дозволяє зробити висновок, що сформованість позитивних мотивів до читання в учнів 3 класу є на середньому рівні 48%. Тому було прийнято рішення про створення комплексних вправ та завдань на підвищення рівня читацького інтересу за рахунок роботи з дитячою книжкою.

Завдання з формування позитивних мотивів до читання учнів 3 класу є надзвичайно важливими для подальшого розвитку дитини як особистості та активного члена суспільства. Аналізуючи питання виховання читацьких навичок у дітей цього віку, ми можемо зробити кілька важливих висновків. По-перше, звернення уваги на індивідуальні особливості кожної дитини допомагає створити персоналізований підхід до формування мотивів. Враховуючи інтереси та потреби кожного учня, вчителі можуть створити завдання, які будуть стимулювальними для кожного окремо.

По-друге, важливо використовувати різноманітні методи та підходи до роботи з дітьми. Це може включати в себе ігри, казки, конкурси, спільне читання з батьками, а також використання інтерактивних інструментів та технологій. Різноманітність допоможе дітям знайти свій власний шлях до читання. По-третє, створення позитивного та підтримувального середовища для читання є важливим чинником у формуванні якісних ознак навички читання.

Наведені вправи були проаналізовані, узагальнені й частково застосовані під час уроків літературного читання. Формувальний етап експерименту проводили протягом півроку, за участі 17 школярів. Після цього, було проведено контрольний етап нашої роботи, який показав, як змінився стан сформованості позитивних мотивів до читання в учнів третього класу після використання наведених завдань. Критерії оцінки та анкетування було обрано з констатувального етапу.

За діяльнісним критерієм високий рівень мотивів до читання підвищився на 16%, середній збільшився на 1%, а низький знизився на 15%. За емоційно-ціннісним критерієм високий рівень мотивів до читання підвищився на 11%,

середній підвищився на 3%, а низький знизився на 14%.. Вважаємо, що впроваджені нами вправи та завдання мають позитивний вплив на формування мотивів до читання учнів 3 класу, що сприяє виробленню якісних ознак читацької навички..

Нами було представлено систему вправ, які допоможуть налаштувати дітей на позитивне ставлення до читання на основі матеріалів підручника для 3 класу «Українська мова і читання» О. Я. Савченко та творів сучасних авторів. Отже, ефективні методичні рекомендації передбачають індивідуальний підхід до кожної дитини. Враховуючи інтереси школярів, потреби та рівень навичок, вчителі можуть створити програми, які будуть максимально стимулювальними для кожної дитини окремо. Окрім того, важливо використовувати різноманітні методи та ресурси для зацікавлення дітей, зокрема ігровий підхід, використання ілюстрацій, взаємодія з інтерактивними книгами або використання технологій, зокрема інформаційно-комунікаційних, інтерактивних.

Сприяння позитивному ставленню до читання та розуміння його важливості впливає на мотивацію, а її підвищення до читання молодших школярів є ключовим інструментом для формування в дітей навичок читання та культури читання. Вони вимагають інноваційного підходу, творчості та відданості, проте результат – це молодше покоління, яке буде активно залучатися до читання та збагачувати свій світ через цю важливу навичку.

ВИСНОВКИ

У ході написання кваліфікаційної роботи з теми «Розвиток у молодших школярів навички читання в умовах компетентної освіти» було вирішено такі завдання:

1. Проаналізували навичку читання як один з видів мовленнєвої діяльності. Навичка читання як один з видів мовленнєвої діяльності є фундаментальною складовою розвитку особистості та ключовим інструментом в освіті кожного індивіда. Читання не лише є однією з форм мовленнєвої діяльності, але і є її важливою основою. Воно дає нам можливість отримувати, аналізувати та передавати інформацію, а також розширювати свій словниковий запас та розуміння мови.

Навичка читання є ключовою для успішної навчальної діяльності. Вона допомагає учням засвоювати новий матеріал, розвивати критичне мислення та аналітичні навички. Читання також сприяє розвитку уяви та творчості, має важливий соціокультурний аспект. Воно допомагає розуміти історію, культуру та цінності народу, сприяє розвитку міжкультурного розуміння та толерантності.

Навичка читання є невід'ємною частиною життя та освіти особистості, що відкриває безмежні можливості для саморозвитку та розширення світогляду. Вона стимулює розвиток мовленнєвих, когнітивних та інтелектуальних здібностей та завжди залишається актуальною в будь-якому віці.

2. Висвітлили психолого-педагогічну характеристику молодшого школяра та дослідили прийоми ефективного формування у них позитивних мотивів до читання та вироблення якісних ознак читання. Психологічний розвиток молодшого школяра включає в себе формування когнітивних навичок, розвиток мислення, уваги та пам'яті. Здобувач освіти починає розуміти абстрактні концепції та здатний аналізувати та узагальнювати інформацію. Особливу увагу слід звертати на психосоціальний розвиток,

формування самосвідомості та уміння взаємодіяти з однолітками та дорослими.

Стимулювання цікавості до читання важливо розпочати з самого раннього віку. Візуальні та аудіальні засоби, інтерактивні ігри та цікаві історії можуть заохочувати дітей до вивчення літературних творів. Індивідуалізація навчання та використання різноманітних методів навчання, які відповідають рівню розвитку кожного конкретного учня, сприяють формуванню якісних ознак читання та позитивних мотивів до читання.

3. Дослідили стан сформованості рівня позитивних мотивів до читання, що є важливою умовою розвитку якісних ознак навички читання на уроках. Експериментальна перевірка з метою виявлення позитивних мотивів до читання проводилась на базі Кролевецької гімназії №5 Кролевецької міської ради. В експерименті взяли участь учні 3-А класу загальною кількістю 17 школярів.

Метою нашого експерименту було вивчення можливостей стимулювання читацького інтересу у молодших школярів. Визначена мета потребувала підтвердження, і для цього ми провели дослідницьку роботу, яка включала в себе три етапи: констатувальний, формувальний та контрольний. Для оцінки рівня розвинутої читацького інтересу ми використовували критерії, спрямовані на визначення ступеня його сформованості у молодших школярів – діяльнісний та емоційно-ціннісний.

Кожен критерій відповідав наступним рівням: високому, середньому, низькому. Якщо дитина відповідає усім чотирьом показникам емоційно-ціннісного критерію, це свідчить про **високий рівень** розвитку позитивних мотивів до читання. **Середній рівень** відповідає наявності перших трьох показників за цим критерієм. **Низький рівень** розвинутої читацького інтересу відображається в тих школярах, які мають лише два показники за цим емоційно-ціннісним критерієм, як правило, це перший і четвертий показники.

Аналіз відповідей на анкетні запитання та результатів тестування учнів щодо читацького інтересу дозволяє зробити висновок, що сформованість

позитивних мотивів до читання у третьокласників є на середньому рівні 48%. Тому було прийнято рішення про створення комплексних вправ та завдань на підвищення рівня читацького інтересу і формування правильного, свідомого, виразного, швидкого читання.

Завдання з формування позитивних мотивів до читання і вироблення якісних ознак навички читання у третьокласників є надзвичайно важливими для подальшого розвитку дитини як особистості та активного члена суспільства. Аналізуючи питання виховання читацьких навичок у дітей цього віку, ми можемо зробити кілька важливих висновків.

По-перше, звернення уваги на індивідуальні особливості кожної дитини допомагає створити персоналізований підхід до формування навички читання. Враховуючи інтереси та потреби кожного учня, вчителі можуть створити завдання, які будуть стимулювальними для кожного окремо.

По-друге, важливо використовувати різноманітні методи та підходи до роботи з дітьми. Це може включати в себе ігри, казки, конкурси, використання інтерактивних інструментів та технологій. Різноманітність допоможе дітям знайти свій власний шлях до читання. По-третє, створення позитивного освітнього середовища для читання є важливим чинником у формуванні навички читання..

Наведені вправи були проаналізовані й узагальнені, частково апробовані під час уроків літературного читання в третьому класі. Формувальний етап експерименту проводили протягом півроку, за участі 17 школярів. Після цього було проведено контрольний етап нашої роботи, який мав на меті показати, як змінився стан сформованості позитивних мотивів до читання і розвитку якісних ознак навички в учнів третього класу після використання наведених завдань. Критерії оцінки та анкетування було обрано з констатувального етапу.

За діяльнісним критерієм високий рівень мотивів до читання підвищився на 16%, середній збільшився на 1%, а низький знизився на 15%. За емоційно-ціннісним критерієм високий рівень мотивів до читання підвищився на 11%,

середній підвищився на 3%, а низький знизився на 14%. Вважаємо, що впроваджені нами вправи та завдання мають позитивний вплив на формування мотивів до читання першокласників, що є важливою умовою вироблення якісних ознак навички читання..

4. Розробили методичні рекомендації з підвищення мотивації до читання молодших школярів, які допоможуть налаштувати дітей на позитивне ставлення до читання, сприятимуть формуванню правильного, свідомого, виразного читання, з відповідним темпом. Оскільки ефективні методичні рекомендації передбачають індивідуальний підхід до учнів, важливо використовувати різноманітні методи та ресурси для зацікавлення дітей. Це може бути ігровий підхід, використання ілюстрацій, взаємодія з інтерактивними книгами або використання інноваційних технологій, інтернет-ресурсів для навчання читання у початкових класах.

Також важливо створити позитивне читацьке середовище. Сприяння позитивному ставленню до читання та розуміння його важливості впливає на мотивацію молодших школярів, підвищення якої саме до читання є ключовим інструментом для формування в учнів якісних ознак навички читання та культури читання. Це вимагає інноваційного підходу та творчості вчителя у вихованні молодого покоління, яке буде активно залучатися до читання та збагачувати свій світ через цю важливу навичку.

Отже, завдання дослідження виконано, мету досягнуто.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. YEI та інноваційні технології в початковій школі. URL: <https://naurok.com.ua/nush-ta-innovaciyni-tehnologi-v-pochatkoviyy-shkoli-213518.html> (дата звернення 27.11.2023)
2. Антонова Є. С. Як виховати інтерес до художнього слова у процесі виховання. *Початкова школа плюс до і після*. 2016. № 12. С. 27-28.
3. Бардакова Ю. Нова українська школа. Новий державний стандарт. Пам'ятка вчителя. *Початкове навчання та виховання*. 2018. № 13-15. С.34- 44.
4. Богуш А. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності у дошкільних навчальних закладах : підруч. для студ. вищих навч. закл. фак. дошк. освіти. Київ : Вид. дім «Слово», 2016. 304 с.
5. Бондаренко О. Формування читацької компетентності молодших школярів. *Початкова школа*. 2014. № 5. С. 6 – 8.
6. Вашуленко О. В. Читацька компетентність молодшого школяра: теоретичний аспект. *Початкова школа*. 2011. № 1. С. 48-50.
7. Вашуленко М. С. Нова українська школа : методика навчання інтегрованого курсу «Українська мова» у 1–2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу : навч.-метод. посіб. Київ. : Видавничий дім «Освіта», 2019. 192 с.
8. Гречка М. Нова українська школа: а вчитель – хто? 2018. URL: <https://iprosvita.com/nova-ukrainska-shkola-vchytel-novoho-pokolinnia/> (дата звернення 25.12.2023).
9. Гузь О. Актуальні шляхи удосконалення читацької компетентності учнів в умовах НУШ. *Початкова школа*. 2019. № 5. С.14-16.
10. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text> . (дата звернення 18.11.2023).

11. Долбенко Т. Розвиток художнього смаку та кола читання для розширення пізнавальної діяльності дітей. *Вісник книжкової палати*. 2014. №1. С. 32–35.
12. Єлагіна О. Формування у першокласників позитивних мотивів до читання на уроках роботи з дитячою книжкою. *Актуальні проблеми навчання і виховання молодших школярів* : матеріали наук. конф. студ. ф-ту почат. навч. Харків : нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, 2023. Вип. 13. С. 10.
13. Єресько Т. П. Коли навчання стає цікавим: методи та прийоми упровадження курсу «Я досліджую світ». URL: http://www.osvita-dim.com.ua/index.php?form_page=4412
14. Заліток Л. М. Робота з дитячою книжкою в сучасній початковій школі через призму творчого розвитку ідей В. Сухомлинського. Педагогічний дискурс: зб. наук. пр. Хмельницький. Вип. 10. 2011. С. 162 – 172.
15. Зелена Л.Є. Дидактичні ігри на формування навичок читання. *Початкове навчання та виховання*. 2019. № 16-18. С.43-46.
16. Іванова Л. І. Формування читацької самостійності молодших школярів у системі позакласного читання. Рівне : Вид. центр РДГУ, 2018. С. 108.
17. Ігнатенко Н. Основні етапи роботи над художнім твором на уроках читання. *Педагогіка і психологія*. 2020. № 3. С. 44–51.
18. Інноваційні технології навчання української мови та літературного читання в початковій школі : навч. посіб. / за ред. Н. В. Гудими. Кам'янець-Подільський : Друк-сервіс, 2018. С. 168.
19. Комишова Т. П. Зустріч з казкою. Урок позакласного читання в 2-му класі. *Початкове навчання та виховання*. 2018. № 3. С.15-19.
20. Компаній О. В. Окремі аспекти формування читацького інтересу учнів початкових класів. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія «Філологія. Соціальні комунікації»*. 2012. № 1 (252.). С. 212–216.

21. Компаній О. В. Формування читацьких інтересів молодших школярів у теорії та практиці навчання. *Педагогічний альманах*. 2013. Вип. 19. С. 65-71.
22. Концепція «Нова українська школа». Міністерство освіти і науки України. 2016. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 21.01.2024).
23. Концепція нової української школи. 2016 URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 30.01.2024).
24. Коченгіна М. В. Мовно-літературна освітня галузь : актуальні аспекти формування читацької компетентності учнів за новим Державним стандартом : метод. посіб. для вчителя початкової школи. Харків : ХАНО, 2019. С.132.
25. Кучер Т. Формування ключових компетентностей на уроці літературного читання в 2 класі. *Початкова школа*. 2018. №4. С.22-24.
26. Літературне читання. Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти: 1–2 та 3–4 класи. Київ : Видавництво «Світоч», 2019. С. 255–271.
27. Логачевська С., Іщенко О. Реалізація особистісно орієнтовано підходу у формуванні читацьких умінь у 1 класі Нової української школи. *Початкова школа*. 2018. №5. С.12-15.
- 28.** Мартиненко В. О. Оновлення змісту літературного читання у контексті компетентнісного підходу. *Початкова школа*. 2012. №10. С. 20-25.
29. Мартиненко В. Робота з дитячою книжкою. *Початкова школа*. 2013. № 7,8. С. 24–43.
30. Матюніна Ю. В., Ампілогова Л. П. Формування в молодших школярів читацької активності та навичок смислового читання. *Початкове навчання та виховання*. 2018. № 1-2. С.4-8.
31. Методика літературного читання. URL : <https://naurok.com.ua/metodika-literaturnogo-chitannya-108083.html> (дата звернення: 09.02.2024).

32. Мірошниченко О. О. Цикл уроків з українського читання у 2 класі. Казки українських письменників. *Початкове навчання та виховання*. 2004. №30. С. 12–18.
33. Науменко В. О. Навчання вдумливого читання і розуміння художнього твору. *Початкова школа*. 2008. № 7. С. 50-51.
34. Наумчук М. М. Робота з дитячою книжкою. *Початкова школа*. 2002. № 5. С. 56–60.
35. Нова українська школа: свідоме читання, а не конкурс на швидкість. 2020. URL: <https://chytomo.com/nova-ukrainska-shkola-svidome-chytannia-a-ne-konkurs-na-shvydkist/> (дата звернення: 12.02.2024)
36. Перший рік у новій школі: учні стали іншими. 2018. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2732055-persij-rik-u-novij-skoli-ucni-stali-insimi.html> (дата звернення: 18.02.2024)
37. Притулик Н. Комунікативний потенціал уроків роботи з дитячою книжкою. *Початкова школа*. 2003. №6. С. 14–17 .
38. Притулик Н. Комунікативний потенціал уроків роботи з дитячою книжкою. *Початкова школа*. 2003. №6. С. 14–17.
39. Мартиненко В.О. Робота з дитячою книжкою у структурі читацької діяльності учнів 1-2 класів. Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць / ред. кол.; наук. ред. О.М. Топузов. Київ : Педагогічна думка, 2012. Вип. 12. С. 519–527.
40. Розвиток читацьких інтересів засобами аналізу та інтерпретації художнього твору : енциклопедія [автор-упоряд. В. А. Юрчак]. Черкаси : ЧОПОПП, 2013. 32 с.
41. Савенок Н.М. Цікаві завдання для формування читацької компетентності молодших школярів. Практичний посібник. Невгодівська філія Овруцького ліцею імені Андрія Малишка Овруцької міської ради. 2023. 41 с.
42. Савченко О. Етапи опрацювання художніх творів на уроках читання. *Початкова школа*. 2015. № 9. С. 22-27.

43. Савченко О. Я. Методика читання у початкових класах : посіб. для вчителя / за ред. О. Я. Савченко. Київ : Освіта, 2007. С. 80.
44. Савченко О. Я. Програма формування читацьких умінь у школярів. Київ : Освіта, 2017. С. 147.
45. Савченко О. Я. Сучасний український учень як суб'єкт гуманітарної освіти. *Початкова школа*. 2005. № 9. С. 35-45.
46. Савченко О.Я. Позакласне читання молодших школярів як педагогічна проблема. Київ : Освіта, 2016. С. 154.
47. Савченко О. Я. Українська мова та читання : Підручник для 3 класу ЗЗСО (у 2-х частинах) : Частина 2. Київ : УОВЦ «Оріон», 2020. 160 с.
48. Сапун Г. Уроки читання. Тернопіль : Підручники і посібники, 2001. 180 с.
49. Ситченко А. Формувати читацьку компетентність : про науково-педагогічні засади цієї роботи. *Всесвіт. л-ра в серед. навч. закл. України*. 2017. № 10. С. 49-53.
50. Скільки повинна читати дитина в першому класі. 2019 URL: https://smartum.com.ua/about_us/blog/obuchenie-chteniyu/skol-ko-dolzhen-chitat-rebenok-v-pervom-klasse/ (дата звернення: 11.01.2024)
51. Стецюк Н. Розвиток мислення учнів шляхом формування читацької компетентності. *Початкова школа*. 2018. №10. С.11-14.
52. Типова освітня програма для учнів 1-2 та 3-4 класів URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalniprogrami/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli> (дата звернення: 15.03.2024).
53. Ткачук Г. П Читання-розгляд як системний метод формування культури читацької діяльності учня. *Початкова школа*. 2009. № 9. С. 7-10.
54. Ткачук Г.П. Робота з дитячою книжкою на уроках читання : посіб. для вчителя. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2000. С. 120.

55. Трунова В. А. Чарівний дзвіночок : хрестом. для позакласн. літерат. читання : 2 клас : навч. посібник для учнів початкових класів з укр. мовою навчання. 3-є вид., випр. та доповн. Одеса : Астропринт, 2015. С. 144 с.

56. Трунова В. А. Чарівний дзвіночок : хрестоматія для позакласного літературного читання : 1 клас : до навчальної програми ЗОНЗ з українською мовою навчання. Одеса : Астропринт , 2016. С. 80

57. Фенцик О. Методика аналізу ліричного твору на уроках літературного читання. *Початкова школа*. 2014. № 4. С. 19–23.

58. Хрестоматія сучасної української дитячої літератури для читання в 1, 2 класах серії «Шкільна бібліотека» / укладач Тетяна Стус. Львів: Видавництво Старого Лева, 2016. 160 с.

59. Чередник Л. П. Формування читацьких навичок молодших школярів. Система вправ для вдосконалення техніки читання. *Початкове навчання та виховання*. 2018. № 22-24. С.38-48.

60. Шалагінов, Б. Б. Сучасний український учень як суб'єкт гуманітарної освіти. Київ : Навчальна книга–Богдан, 2021. Вип. 1. С. 112–117.

61. Шамрило О. Г. Формування мовленнєвої компетентності першокласників засобами дидактичної гри. *Початкове навчання та виховання*. 2019. № 34-36. С. 5.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Анкета для вивчення читацького інтересу містить такі запитання:

Запитання 1: «Чи тобі подобається читати?»

Запитання 2: «Як часто ти відкриваєш книгу?»

Запитання 3: «Які книги тобі подобаються?»

Запитання 4: «Чи маєш ти бажання перечитати книгу, яку ти полюбив?»

Запитання 5: «Чи відвідував ти коли-небудь іншу бібліотеку?»

Запитання 6: «Скільки книг є у вашій домашній бібліотеці?»

Запитання 7: «Про що ти мрієш отримати у подарунок?»

Запитання 8: «Якого персонажа ти любиш найбільше?»

Запитання 9: «Чи рекомендують тобі книги твій тато чи мама?»

Запитання 10: «Чи подобається тобі відвідувати нашу шкільну бібліотеку?»

**Рекомендації щодо організації читацької діяльності молодших школярів
з метою формування позитивних мотивів до читання**

Відкритий захід для книги допомагає створити цікаве та захоплююче введення до літературної творчості, що може підвищити інтерес та мотивацію третьокласників до читання, адже він має такі переваги:

- Створює інтригу та очікування: Початок уроку відкритим заходом для книги робить читання цікавим та загадковим для дітей. Вони будуть очікувати, що нового та цікавого їм розкажуть на сьогоднішньому уроці.
- Залучає в урок: Діти активно беруть участь у відкритому заході для книги, задаючи питання, ділячися своїми думками та припущеннями стосовно книги. Це робить читання активною та спільною діяльністю.
- Заохочує до діалогу: Під час відкритого заходу для книги вчителі та однокласники можуть висловлювати свої думки про те, чому ця книга цікава, які аспекти їм сподобалися тощо. Це сприяє обговоренню та діалогу, що підвищує інтерес до читання.
- Сприяє вибору книги за інтересами: Під час відкритого заходу для книги діти можуть дізнатися про різні книги та їх зміст. Це може допомогти їм обирати книги, які відповідають їхнім інтересам та смакам.
- Створює позитивну атмосферу: Відкритий захід для книги створює атмосферу очікування та радості від читання. Діти бачать, що читання - це цікаво та захопливо, і це може стати джерелом позитивних мотивів до читання.
- Поширює кругозір: Діти можуть дізнатися про різні жанри та теми книг під час відкритого заходу для книги. Це допоможе розширити їхній кругозір та залучити їх до читання різноманітних літературних творів.

Відкритий захід для книги – це особливий момент, коли ви презентуєте нову книгу перед класом і спрямовуєте увагу дітей на її зміст та цікавість. Цей захід має бути цікавим, захоплюючим та вражаючим, щоб вразити дітей і

зробити їх бажаними прочитати книгу. Ось деякі кроки, які можна взяти для проведення відкритого заходу для книги:

Вибір книги: Виберіть книгу, яка зацікавила більшість дітей у класі. Оберіть твір, який відповідає віковим особливостям та інтересам учнів.

Підготовка матеріалів: Підготуйте матеріали для презентації книги. Це може бути постер з обкладинкою книги, фотографії персонажів, цитати з тексту, цікаві факти про автора, а також ілюстрації або відео, які допоможуть відобразити атмосферу та сюжет книги.

Введення в історію: Почніть зі введення у книгу. Розкажіть коротко про автора, обкладинку та заголовок книги. Спробуйте зацікавити дітей інтригуючими запитаннями або загадками, пов'язаними з книгою.

Читання уривків: Виберіть кілька цікавих уривків з книги і прочитайте їх перед класом. Підкресліть цікавість та сміливість персонажів або захоплюючі події.

Обговорення: Після читання уривків запросіть дітей висловити свої думки і враження від книги. Задавайте запитання типу: «Чи хочете ви прочитати цю книгу?», «Що вас зацікавило в цій історії?» і «Які персонажі вам сподобалися?»

Контекст і аналіз: Поясніть контекст історії та важливість її тематики. Розгляньте можливі теми для обговорення на уроках.

Завдання або проекти: Запропонуйте учням завдання або проекти, пов'язані з книгою. Наприклад, можливість створити власну обкладинку для книги, написати власний продовження історії або розіграти сцени з книги.

Заключення: Закріпіть захоплення дітей книгою, підкресліть її цінність та важливість для розвитку інтелекту та уяви.

Поширення книги: Запропонуйте дітям можливість позичити книгу та прочитати її вдома. Призначте дату, коли всі мають принести книгу назад, і організуйте обмін книгами серед учнів.

Рольова гра дозволяє дітям імітувати ситуації з книги та відчувати себе частиною її світу, що робить читання більш цікавим і захоплюючим. Ось як рольова гра може сприяти підвищенню позитивних мотивів до читання:

- Імерсія в світ книги: Рольова гра дозволяє дітям живо відчувати події та персонажів з книги. Вони мають змогу відчувати себе частиною цього світу та розуміти його краще.
- Співпраця та комунікація: Під час рольової гри діти взаємодіють одне з одним, обговорюючи дії персонажів та сюжетні повороти. Це сприяє розвитку комунікаційних навичок.
- Креативність та уява: Діти можуть вільно виражати свою уяву та розвивати креативність, створюючи власні дії та розвиток сюжету.
- Розуміння персонажів: Граючи роль персонажа, діти краще розуміють їх мотиви та характери, що сприяє глибшому розумінню книги.
- Поширення інтересу: Рольова гра може спонукати дітей до пошуку та читання інших книг з аналогічними темами або персонажами, щоб розширити свої знання та інтереси.
- Відчуття задоволення: Діти відчують задоволення від участі в рольовій грі та можуть ставити собі за мету читати більше книг, щоб грати в різноманітні ролі.
- Позитивний емоційний досвід: Участь у рольовій грі може створити позитивні емоційні зв'язки з книгою та читанням взагалі.
- Формування читацької ідентичності: Рольова гра може допомогти дітям відчувати себе читачами та формувати читацьку ідентичність.

Наведемо приклад рольової гри за мотивами оповідання Ірен Роздобудько «Дикі образи дикобраза» [58].

Назва гри: «Дикі образи дикобраза»

Ціль гри: Спонукати дітей до читання та розвивати їхню уяву, креативність, співпрацю та навички ролі.

Необхідні матеріали:

- Хрестоматія 1, 2 класи (або виписаний уривок).

- Костюми для ролей (якщо доступні, але не обов'язково).
- Іграшкові лісових та казкових звірів (якщо є).
- Кроки проведення гри:

Підготовка книги (5 хвилин):

Розпочніть гру, представивши оповідання «Дикі образи дикобраза»
Розкажіть коротко про сюжет та основних персонажів.

Обрання ролей (10 хвилин):

Попросіть дітей обрати ролі з книги. Розподіліть ролі між учасниками.
Надайте можливість дітям самим обрати головного героя.

Підготовка (15 хвилин):

Дайте дітям час підготувати свої ролі. Це може включати в себе створення діалогів, розуміння характерів персонажів та обговорення можливих сценаріїв.

Початок гри (20 хвилин):

Розпочніть гру, відтворюючи ключові моменти з книги. Діти можуть імітувати діалоги, ситуації та пригоди персонажів.

Розвиток сюжету (20 хвилин):

Дозвольте дітям розвивати сюжет та створювати власні події, які доповнюють історію. Це може бути нові пригоди, зміни в характерах персонажів, вирішення проблем тощо.

Співпраця (15 хвилин):

Заохочуйте дітей до співпраці між персонажами. Рольова гра сприяє розвитку комунікаційних навичок та співпраці.

Рольовий дебрифінг (10 хвилин):

Після завершення гри обговоріть з дітьми їхні враження, найцікавіші моменти та те, що вони вивчили про персонажів та сюжет. Обговоріть, чи зацікавила їх книга та чому.

Підсумок та заохочення (5 хвилин):

Похваліть дітей за їхню участь у грі та наголосіть, що читання книги може бути захоплюючим. Запропонуйте дітям прочитати це або інше оповідання зі схожою тематикою вдома.

Рольова гра на основі оповідання «Дикі образи дикобраза» створює унікальну можливість дітям відчувати себе частиною казкового світу, розвиває їхню уяву та зацікавленість до читання, а також сприяє розвитку соціальних навичок та співпраці.

Літературна афіша допомагає створити сприятливу атмосферу для читання та розвиває інтерес до літератури. Представимо кроки, як можна використати цей вид вправи під час уроків читання:

Візуалізація читацької програми: Розмістіть на афіші список книг, які діти будуть читати протягом певного періоду. Вказівки на афіші роблять читання більш систематичним та цікавим.

Інформація про книги: Додайте короткий опис кожної книги, яка знаходиться на афіші. Опис допоможе дітям визначити, що їх очікує, і чи цікава ця книга для них.

Завдання і питання: Розмістіть на афіші завдання та питання, пов'язані з кожною книгою. Наприклад, запитайте дітей про головних персонажів, події або їхні враження після читання.

Підтримка читання: Використовуйте афішу, щоб надихнути дітей читати. Наприклад, можна додати цитати з книги, які заохочують до читання.

Графік читання: Створіть графік, на якому діти можуть відмічати, коли вони закінчили читати кожну книгу. Це може бути візуальним способом відстеження їхнього прогресу.

Читацькі досягнення: Введіть систему винагород та відзнак для тих, хто успішно читає книги і виконує завдання на афіші. Це може бути невеликі подарунки, листи подяки чи інші заохочення.

Читацька спільнота: Створіть місце на афіші, де діти можуть обмінюватися своїми враженнями від читання та рекомендувати книги одне одному.

Тематичні події: Вивішайте афішу в учительській кімнаті або в шкільній бібліотеці, де всі можуть бачити. Розгляньте можливість організації тематичних подій чи обговорень, пов'язаних з книгами з афіші.

Літературна афіша може стати центральною точкою для підтримки читання та розвитку позитивних мотивів до літератури серед першокласників. Вона допомагає створити відчуття спільної пригоди та заохочує дітей активно займатися читанням.

Казкові ремесла є чудовим, який поєднує читання з творчістю та рукоділлям, що може бути захопливим і заохочувати дітей активно взаємодіяти з текстом казки. Наведемо деякі поради, як можна провести цей вид заходу:

- Вибір казки: Розпочніть з вибору популярної або цікавої казки, яку ви хочете прочитати разом з дітьми. Важливо обрати казку, яка відповідає віковим можливостям та інтересам дітей.
- Читання казки: Прочитайте казку всією групою або разом з учнями. Дозвольте дітям насолоджуватися текстом і зануритися в казковий світ.
- Обговорення казки: По завершенні читання обговоріть історію разом з дітьми. Задайте питання про головних персонажів, сюжет, моральні уроки тощо. Це допоможе дітям глибше зрозуміти казку.
- Вибір ремесла: Запропонуйте дітям різні казкові ремесла, пов'язані зі сюжетом казки. Наприклад, якщо це була казка про казковий ліс, вони можуть створити казковий ліс з паперу, глини або інших матеріалів.
- Власноручні роботи: Дайте дітям можливість виготовити власноруч ілюстрації до казки або малюнки головних персонажів. Вони можуть використовувати фарби, олівці, фломастери або навіть створити колажі.
- Рольова гра: Запропонуйте дітям розіграти сцени з казки за допомогою саморобних масок, костюмів або ляльок.

- Творчість з текстильних матеріалів: Діти можуть створювати текстильні казкові сцени або ляльки персонажів.
- Поетапне створення казкових книг: Запропонуйте дітям створити власні казкові книги, де вони можуть додавати ілюстрації та писати короткий текст, що описує сюжет.
- Виставка робіт: Після завершення казкових ремесел організуйте виставку робіт, на яку можуть прийти батьки та інші учні школи.
- Поширення казки: Завершивши роботу над казковими ремеслами, запросіть дітей поділитися своїми враженнями та ілюстраціями з іншими класами або в дитячій бібліотеці.

Вважаємо також за потрібне навести декілька ідей, які можна втілити під час читання твору «Пригоди в лісовій школі», використовуючи вправу «Казкові ремесла»:

Лісовий артефакт: Попросіть дітей створити свій власний «лісовий артефакт" - це може бути малюнок, що зображує лісовий пейзаж або персонажів з казки. Вони можуть використовувати фарби, олівці, папір, тканину або навіть природні матеріали, такі як листя або гілки, щоб створити свої роботи.

Казкова лялька: Діти можуть створити ляльку персонажа з казки «Пригоди в лісовій школі". Вони можуть використовувати текстильні матеріали, які дозволяють створити костюм ляльки, та обличчя з пап'є-маше або ляльку з тканини.

Малюнок сімейного дерева персонажів: Діти можуть створити сімейне дерево, на якому зобразять всіх персонажів з казки та їхні зв'язки. Це допоможе їм краще зрозуміти історію та стосунки між персонажами.

Книжкова обкладинка: Попросіть дітей створити власну обкладинку для книги «Пригоди в лісовій школі". Вони можуть малювати образи головних персонажів та додавати ілюстрації до обкладинки, щоб вона була цікавою та привабливою.

Рольова гра: Організуйте рольову гру, в якій діти можуть відігравати ролі різних персонажів з казки. Вони можуть вигадувати свої власні сценарії та діалоги, щоб поглибити своє розуміння історії.

Казкові ілюстрації: Діти можуть створити ілюстрації для окремих епізодів з казки. Це може бути малюнок чи колаж, який відображає важливі моменти у розповіді.

Саморобні книги: Запропонуйте дітям створити свої власні казкові книги, де вони будуть ілюструвати та розповідати про пригоди своїх персонажів або додавати власні пригоди до історії.

Виставка творів: Організуйте виставку робіт, де діти можуть представити свої казкові ремесла та поділитися ними з іншими учнями та батьками.

Ці ідеї допоможуть дітям глибше зануритися в світ казки та розвивати творчість, візуальні та ручні навички, а також збільшити їхню мотивацію до читання.

Літературний осередок є важливим компонентом підвищення рівня позитивних мотивів, адже він створює спеціальне місце, призначене для читання та дослідження книг, що заохочує дітей активно займатися читанням і розвиває їхні інтереси до літератури. Ось деякі способи, якими Літературний куток може бути корисним:

Вибір різноманітних книг: Забезпечте літературний осередок різними дитячими книгами, які відповідають інтересам та рівню читання першокласників. Включіть як художню, так і навчальну літературу.

Осередок зручності для читання: Забезпечте комфортний простір зі зручними сидіннями, пуфами, пуфиками та килимами, де діти можуть читати книги. Сприяйте створенню затишної атмосфери.

Оформлення: Прикрасьте літературний осередок ілюстраціями з популярних книг, створіть тематичний дизайн, який відповідає казковому або літературному стилю.

Завдання та активності: Регулярно проводьте активності та завдання, пов'язані з книгами. Наприклад, обговорення, читання вголос, створення книжкових рецензій чи обговорення улюблених героїв.

Книжкові виставки: Організуйте тематичні виставки книг на основі різних жанрів, свят або подій, щоб створити цікавість до нових книг та тем.

Читацькі години: Введіть читацькі години, під час яких діти можуть читати книги на власний вибір та слухати розповіді одне одного про прочитані книги.

Книжкові клуби: Організуйте клуби, де діти збираються разом, щоб обговорювати книги, читати вибрані розділи або навіть створювати власні книги разом.

Завдання на вивчення книги: Запропонуйте завдання, пов'язані з книгами, такі як створення книжкових закладок, складання списків улюблених авторів або персонажів, аналіз сюжету тощо.

Підтримка батьків: Залучайте батьків до Літературного кутка, проводьте сімейні заходи та заходи для батьків, щоб спільно підтримувати інтерес до читання вдома.

Літературний осередок має стати місцем, де діти можуть вільно експериментувати з книгами, дізнаватися нове і розвивати свої літературні інтереси. Він сприяє позитивній атмосфері читання та мотивує дітей до активної взаємодії з книгами.

Вправи для вироблення якісних ознак навички читання

1. Робота з текстом для вдосконалення правильного читання

Тема: «Символіка українського вінка» (умовний текст з підручника).**1. Перед читанням**

- Вчитель пояснює значення нових і складних слів: «символіка», «стрічка», «оберіг».
- Учні повторюють складні слова за вчителем.

2. Під час читання

- Вчитель читає перший абзац, акцентуючи на правильній вимові, паузах і наголосах.
- Учні читають текст у парі: один читає, інший виправляє помилки.
- Вправи на самоконтроль: учні читають речення вголос і підкреслюють слова, які прочитали неправильно.

3. Після читання

- Гра «Перевір правильність»: вчитель читає текст із навмисними помилками (неправильними наголосами чи вимовою), а учні вголос виправляють їх.

2. Вправа для розвитку виразного читання

Тема: «Казка про їжачка і яблуко».**1. Перед читанням**

- Обговорення емоцій героїв: «Як їжачок почувався, коли знайшов яблуко? А коли загубив його?»
- Вибір інтонації: учні пробують читати речення з різними інтонаціями (радість, сум, здивування).

2. Під час читання

- Читання казки у ролях: один учень читає слова автора, інші — репліки героїв.
- Учні за допомогою голосу підкреслюють емоції героїв: наприклад, радість у словах їжачка або здивування в описах ситуацій.

3. Після читання

- Вправа «Слухач»: один учень читає уривок, інші оцінюють його виразність за шкалою від 1 до 5. Обговорюють, що можна покращити.

3. Завдання для формування свідомого читання

Тема: «Колообіг води в природі» (науково-популярний текст).

1. Перед читанням

- Складання прогнозу: «Про що йтиметься у тексті? Що ви знаєте про воду?»
- Виділення головного питання: «Як вода повертається з річок і морів у хмари?»

2. Під час читання

- Читання абзац за абзацом, після кожного уточнюються нові поняття (наприклад, випаровування, конденсація).
- Вправа «Читай із зупинкою»: учні читають речення і зупиняються перед словами, значення яких потрібно пояснити.

3. Після читання

- Створення схеми «колообіг води» за текстом.
- Обговорення запитань: «Що здивувало вас у тексті? Як би ви пояснили цю тему молодшому другові?»

4. Завдання для роботи над темпом читання

Тема: Будь-який художній чи науковий текст із підручника.

1. Перед читанням

- Визначення оптимального темпу: вчитель читає уривок у трьох темпах (повільному, середньому, швидкому), а учні обирають, який здається найбільш комфортним і зрозумілим.

2. Під час читання

- Учні читають текст хором у заданому темпі.
- Індивідуальне читання в парах: один учень читає, інший фіксує час і допомагає підтримувати правильний темп.

3. Після читання

- Гра «Хвилинка»: учень читає текст за хвилину, рахуючи кількість слів. Після цього обговорюють, чи збереглося розуміння змісту.

5. Гра для закріплення навичок

Гра «Ланцюжок запитань»

- Кожен учень читає по реченню тексту, після чого ставить запитання до змісту, на яке відповідає наступний учень. Це стимулює читання зі змістом і уважність до тексту.

6. Завдання для роботи з виразністю та розумінням емоцій тексту

Тема: «Зимовий ранок у лісі» (умовний текст).

1. Перед читанням

- Вчитель ставить питання: «Як ви уявляєте зимовий ранок у лісі? Які звуки можна почути, які кольори побачити?»
- Учні слухають перший абзац, читаючи очима, і позначають слова, що передають емоції (наприклад, "мерехтливий", "тихий", "холодний").

2. Під час читання

- Читання в групах: кожна група обирає один абзац і готує його до виразного читання. Звертається увага на паузи, логічні наголоси, інтонації.
- Учні змінюють інтонацію залежно від емоційного стану героїв (радість, подив, смуток).

3. Після читання

- Учні виконують рольову гру: один учень зображає емоцію, пов'язану з текстом, інші намагаються здогадатися, який уривок читати з такою емоцією.
- Створення "емоційного словника": учні виписують слова, що передають настрій тексту, та вигадують свої речення з ними.

7. Вправа на свідоме читання з аналізом деталей

Тема: «Як живуть мурашки» (науково-популярний текст).

1. Перед читанням

- Учні переглядають заголовки та малюнки до тексту, відповідаючи на питання: «Що ви вже знаєте про мурах? Що б хотіли дізнатися?»
- Завдання: знайти в тексті відповіді на запитання: «Як мурахи працюють разом? Що вони їдять? Як будують мурашники?»

2. Під час читання

- Учні працюють у групах: кожна група читає один абзац і виписує головну думку.
- Читання з "мітками": учні позначають у тексті:
  - - цікава інформація;
  - - те, що залишилося незрозумілим;
  - - нові знання.

3. Після читання

- Обговорення в класі: кожна група ділиться своїми мітками та формулює загальну думку тексту.
- Розв'язання задачі: уявити себе мурахою і написати короткий "лист до друга", описуючи свій день.

8. Вправа для розвитку темпу читання та розуміння ритму

Тема: Поезія або текст із яскраво вираженим ритмом (наприклад, вірш про природу).

1. Перед читанням

- Учні слухають текст, прочитаний вчителем із правильним ритмом і наголосами.
- Вчитель розбирає з учнями ритмічний малюнок: скільки складів у рядку, які слова підкреслюють ритм.

2. Під час читання

- Учні хором читають вірш, плескаючи в долоні під наголошені склади.

- Вправа «Швидкість і виразність»: учні читають текст у різному темпі, оцінюючи, як змінюється виразність.

3. Після читання

- Гра «Доповни ритм»: учні придумують свій рядок до тексту, зберігаючи ритм і зміст.
- Обговорення: «Який темп і ритм найкраще передають настрій вірша?»

9. Завдання на уважність та розуміння структури тексту

Тема: Будь-який розповідний текст із підручника.

1. Перед читанням

- Завдання: знайти в тексті початок, основну частину та кінець. Яка ідея об'єднує всі частини?
- Учні обговорюють, чому автор обрав саме такий порядок подій.

2. Під час читання

- Читання "ланцюжком": кожен учень читає речення, звертаючи увагу на логіку переходів між частинами.
- Учні записують одне запитання до кожної частини тексту.

3. Після читання

- Гра «Поміняй місцями»: вчитель змінює порядок частин тексту, а учні мають його відновити.
- Обговорення: «Що було б, якби текст починався з кінця?»